

NEKAD I SAD

Književnost, umetnost - život

Godina 1

Broj 1

Januar 2010

Ovde i tamo

Novi list, *Nekad i sad*, naslov je publikacije u kojoj ćemo objavljivati vesti iz kulture, prevode iz izraelske književnosti; novosti u oblasti literature i umetnosti na tlu nekadašnje Jugoslavije i sveta. Iz dugogodišnjeg rada i iskustva u novinarstvu i uređivanju časopisa, zapazila sam da, bez obzira gde čovek živi, interesovanje za književnost na maternjem jeziku i onom na kome je stekao osnovno znanje, zauvek ima primat. S druge strane, govorni i svakidašnji rečnik koji može da se savlada, ne sadrži sve izraze kojim obiluje literatura. Stoga pretpostavljam da će *Nekad i sad* privući čitaoce u raznim krajevima sveta gde danas žive, kao i naše doseljenike u Izraelu.

Izraelska književnost je bogata i raznovrsna. Svakodnevno se pojavljuju nova imena mladih pisaca. Institut za prevod izraelske književnosti u Tel Avivu, koji već godinama spretno vodi direktor Nili Koen, obaveštava zainteresovane o novostima u svetu literature, objavljuje publikacije i okuplja prevodioce sa hebrejskog na strane jezike, tako da pisac u Izraelu nije prepušten sebi, već postoji institucija koja će njegove stihove ili prozu lansirati u svet. Nije jednostavno danas, u vreme interneta i kompjuterske prepiske pronaći izdavača i zadobiti čitaoce, bez obzira da li je i sa koliko uspeha priča napisana. Talenat pisca se razvija, ali samo uz odjek čitalačke publike koju danas nije lako steći, pogotovo ne u stranom svetu čije interesovanje tek treba osvojiti.

U našem listu ćete pronaći već poznata imena pisaca i otkriti neka nova, a nastojaćemo da ona budu uvek vredna pažnje. Izveštavaćemo vas o slikarskim izložbama u Izraelu, umetnika poreklom iz naše postojbine, ali i sa umetnošću koja se ovde stvara ili nam je preneti iz sveta. Tako ćemo u ovom broju predstaviti Adrianu Popović koja živi u Parizu, čiji su radovi u glini izazvali pažnju posetilaca na izložbi krajem decembra u Tel Avivu. Slike kineskih umetnika u Vilfrid Izrael Muzeju u kibucu Hazorea, gde je prikazana i kaligrafija Dana Reisingera, izraelskog grafičara poreklom iz vojvodanskih krajeva, sa još četiri izraelska umetnika

(Dafna Dor, Dani Zak, Rut Koen, Dorit Ringart), čije su slike radene u maniru kineske kaligrafije, okupile su na otvaranju 9. januara goste iz svih krajeva Izraela. Ambasador Kine, gospodin Zhao Jun, otvorio je izložbu, izražavajući zadovoljstvo zbog saradnje Izraela sa Kinom, ne samo u političkom i ekonomskom prostoru već i u oblasti umetnosti.

List *Nekad i sad* pruža mogućnost da upoznate izraelsku spisateljicu Savyon Liebrecht, čije su priče našle mesto u jugoslovenskoj periodici i u izboru jevrejskih ženskih priča Davida Albaharija pod naslovom *Pegla i dijamanti*, ali i da se podsetimo italijanskog pisca Alberta Moravije pričom *Judita u Madridu*. David Mladinov, rodnom iz Splita, autor je nekoliko zbirki priča. Sada živi u Bostonu i mi ga predstavljamo zanimljivim tekstom *Privremeni počinak*.

U Jerusalimu je održan međunarodni susret pisaca koji pišu na drugim jezicima, *Kisufim* (Čežnja), ali su teme jevrejske i najčešće se prevode na ivrit.

Donosimo tekst nedavno preminule Ženi Lebl o nedoumicama autora dok piše uspomene u poznim godinama života.

Ovih dana proglašen je međunarodni praznik ivrita u svetu, a Ruvik Rozental za "guru hebrejskog jezika". O ovom filologu donosimo opširan tekst.

Još nekoliko napisa mogu da vas zainteresuju. Ali, ako ih sve budemo opširno najavili, neće vam biti zanimljivi. Stoga ostavljamo vama, da nam pišete – šta vam je bilo interesantno, kakve biste tekstove želeli u listu *Nekad i sad* da čitate, ali i napišete. U sledećim brojevima lista objavljićemo razgovore sa useljenicima o njihovim iskustvima, stečenim u Izraelu. Razgovaraćemo sa ljudima koji su došli sa nekadašnjeg tla Jugoslavije i ovde započeli svoj novi život, stvorili porodicu, radili, postali Izraelci.

Očekujemo od vas, naših čitalaca, da nam se javite sa svojim prilozima, temama i predlozima.

Naš će list moći da se razvije samo uz vaše interesovanje i materijalnu pomoć, pretplatu i dobrovoljni prilog, neophodne za štampanje i poštarinu kojom ćemo vam dostaviti *Nekad i sad*.

Ana Šomlo

Savyon Liebrecht

Šišanje

Kada je Henja izvukla iz zelene futrole, na kojoj je bila nacrtana kokoška, oštre makaze, pogled joj se ukočio, a kada je spustila ruku na glavu svoje unuke i provukla kroz njenu kao zlato svetlucavu kosu prste, talasasti pramenovi počeli su pod zamahom oštrice da padaju. Njeno se lice pretvorilo tada u masku.

“Dodji, dušo, bliže prozoru, da baka bolje vidi, kako te ne bih ozledila. Tebe baka voli i ne bi htela da te ikad u životu nešto zaboli. Spusti malo glavu da bi baka mogla da uradi to kao što treba.”

U Henjinom glasu osećala se žurba i devojčica je mislila da je ono što kod nje treba da se uradi važno, pa je sve vreme stajala mirno i poslušno, povijene glave sa rukama na ledjima, uvučenim u pojas kratke haljine, očiju prikovanih za plavu dugu kosu koja joj se gomilala oko sandala.

“Uradićemo to kao što valja”, šaputala je Henja nad bledim goluždravim vratom glasom koji obećava. “Da ništa ne ostane na tvojoj ljupkoj glavici sa koje će sva prljavština pasti”.

Levu ruku je provlačila kroz neverovatno dugačku kosu za tako malo telo, dok je desnom vešto baratala makazama, nadvijena kao luk nad glavom unuke. Radila je to ukočenim pogledom kao da je opčinjena.

Razdeljak izmedju dva zlatna zastora pokušavao je da opstane dok na kraju cela glava nije bila ošišana: čekinje su, nalik na sasečeno klasje žita, štrčala je na lobanji, otkrivajući belu, nežnu kožu, nenaviklu na svetlost otkada su na njoj nikle prve vlasi.

Tada je Henja uzdahnula. Celo telo joj je podrhtavalo. Vratila je makaze u futrolu, srušila se na stolicu, kao posle velikog napora, privukla unuku k sebi, obgrlila je svojim telom i stegla svom snagom svojih ruku, ljubeći je po vratu kao da se rastaje sa njom. Glas joj je postao smiren, uprkos uznemirenosti koja ju je obuzela: “Sada će sve biti u redu, dušo. Ne moramo više da se brinemo.”

Devojčica je spustila svoje nežne ruke na glavu i uplašila se od novog dodira. Onda je pogledala u gomilu kose na podu, okrenula glavu i briznula u plač: “Ošišala si mi svu kosu. Sada izgledam kao da sam dečko.”

Henja je ponovo privukla devojčicu na grudi i obrisala njeno uplakano lice: “Morali smo da uradimo to, dušo.”

“Zašto?”

“Zbog cedulje koju ti je stavila vaspitačica u obdaništu. Sećaš se da ti je zakačila zihernadlom cedulju za kragnu na bluzi, i šta je na njoj pisalo? Ali, sada je to sredjeno. A kosa će ti brzo porasti i biće potpuno čista.”

Devojčica je otrčala u spavavaću sobu roditelja, do velikog ogledala i vratila se jecajući: “Nisam lepa bez kose. Neću da idem kad ovako izgledam u obdanište. Svi će mi se podsmevati. Moja je kosa čak kraća od Hedvine. Reći ću mami šta si mi uradila. Ona će se naljutiti na tebe i zalepiće mi kosu da budem kao nekad.”

Pod njenim ukočenim pogledom Henja je počela da koluta očima: “Dodji, dušo, kod bake. Blizu, sasvim blizu kod bake. Baka će ti nešto ispričati. Sutra imaš rodjendan, jel’ tako? Ti si već velika i mnoge stvari razumeš, jer si odrasla devojčica? I ja ću ti ispričati nešto što samo odrasla deca mogu da shvate i ti ćeš sama razumeti zašto smo morale ovo da uradimo.”

Cvi ju je prvi ugledao. Zastao je za trenutak, zabačene glave. Bio je zapanjen, kao da ga je neko ošamario, a onda mu se lice iskrivilo, kao da će briznuti u plač: usne su mu se uvukle, a oči potamnele. Spustio je na klupu veliku kartonsku kutiju koju je nosio na rukama, ne skidajući oči sa devojčice u Henjinom naručju, kao da pokušava da odgonetne šta radi nepoznat dečak u njegovoj kući, u krilu njegove majke. Onda su njegove oči odlutale na gomilu zlatne kose, uhvatio se obema rukama za glavu i stegao slepoočnice.

Devojčica se izvukla iz babinih ruku i potrčala ka ocu, glasno plačući i povlačeći svojim malim dlanom po ošišanoj glavi: “Tata, vidi šta mi je baba uradila. Ošišala me je do glave. To nije lepo. Sva će deca da kažu da izgledam kao majmun.”

Henja je ustala energično i obratila se sinu, kao što je to činila kad je bio dete: “Cvika, dodji ovamo. Hoću da ti pokažem nešto.”

Cvi je stavio ruku ćerci na glavu, pipajući je šakom onako kao što bi to radio slep čovek. “Mama, ne mogu da shvatim šta te je spopalo. Ovog si puta potpuno poludela.”

“Pogledaj šta ovde piše,” stavila mu je cedulju pred oči. “Pročitaj sam, pa onda reci da to nije bruka i sramota da se u našoj porodici događa ovako nešto.”

Cvi je pročitao ono što je bilo napisano na cedulji, mahao rukom po vazduhu i zaustavio je na

svom čelu kao čovek koji je dobio napad jake glavobolje.

“To je napisala vaspitačica”, rekao je ne čitajući. “Ona šalje takve cedulje svakog petka po svakom detetu iz obdaništa.”

“Ti nisi pročitao, Cvika! Pročitaj je, pre svega. Pogledaj dobro šta na njoj piše.”

“Znam napamet šta tu piše. Ja svakog petka dovodim Miri iz obdaništa i uvek ima zakačenu takvu cedulju za kragnu. I na njoj je uvek ista stvar napisana.”

“Cvika! Piše da ona ima vaške!”

“Znam!”

“Šta znači da znaš? Kao da je to normalno da se u našoj porodici tako nešto događa i da je vaspitačica upoznata sa tim kao i svako ko pročita ovu cedulju na njenoj kragni. Ljudi će pričati o tome. A ovde ima i onih koji me poznaju još iz inostranstva.”

“Mama, ovog si puta stvarno poludela,” rekao je. Devojčica je odjednom briznula u plač, uznemirena još više vikom bake i oca. Zagnjurila je obraze u njegovo krilo i obgrlila ga obema rukama oko struka.

“Pogledaj šta si joj uradila. Imala je najlepšu kosu u obdaništu. Od rođenja je nismo šišali. Pa ti to vrlo dobro znaš. Bila si ponosna na njenu kosu. Kako si mogla da joj učiniš tako nešto, objasni mi, kako si mogla?”

“Ali, Cvika, pa ona ima vaške.” Oči su joj se pretvorile u dva crna koluta. “Zašto je bitno da je kosa lepa kada ima vaške?”

“I ti još uvek hoćeš da se raspravljaš sa mnom. Ti ne želiš da shvatiš šta si uradila i sigurna si da si u pravu. Treba da znaš da sva deca ovde imaju vaške. To je epidemija. Pa sama si mi ispričala, pre mesec dana, da si na televiziji čula kada su govorili da treba organizovati akciju da se svoj deci u zemlji očisti kosa istog dana, kako ne bi jedan drugom preneli vaške. Ziva joj pere kosu svake nedelje i leči je specijalnim sredstvom, ali ona opet dobije vaške od druge dece u zabavištu.”

“Cvika, saslušaj me. Ja znam šta je dobro za moju decu. Dosta toga sam preživela i znam. Kada neko ima vaške, ne pomažu sredstva, niti pranje kose, niti bilo šta. Najbolje je momentano ošišati dete do glave. Svakog se časa stvara sve više gnjida i svaki trenutak je bitan.”

“Tako ošišati?” pitao je i glas mu se zaustavio na ivici plača, uperivši ruku na glavu devojčice koja se pripila uz njegovo krilo. “Ako se već reši da se tako ošiša do glave, nije li se to moglo uraditi kod frizera da bude ravno i lepo?”

Henja je pogledala svoju unuku kao da je prvi put vidi. Sa njene glave, koja se odjednom smanjila, štrčale su bodlje kose nad nežnim vratom, očerupanim kao u ošurene kokoške. Henja se i dalje obraćala sinu, pokušavajući da mu objasni, ali se odjednom rasplakala. Ispuštala je čudan glas kao iz grla onih ljudi koji ne umeju da plaču, pa su naučili da oponašaju plač, nastojeći tako da smanje udaljenost izemđu sebe i drugih ljudskih bića.

“To stvarno nije ispalo lepo”, jecala je. “Trebalo je da poravnam, ali bila sam strašno uznemirena i nisam primetila. Ti ćeš oprostiti to, dušo, babi, što te nije lepo ošišala? Oprostićeš mi? Ti znaš da baba želi tebi sve najbolje? Da ona ima samo jednog Cviku i Miri, jedinu, na celom ovom svetu?”

Devojčica je oborila pogled, ne želeći da je vidi, a posle jednog trenutka okrenula joj je ledja, priljubivši se još više za očev pojas, zagnjurivši lice u njegovo odelo. Kada je baka pružila ruku da je pomiluje po ošišanoj glavi, njeno malo telo je uzdrhtalo kao da se opekla. “Kosa će brzo, vrlo brzo, da ti poraste, dušo”, obećavala joj je Henja. Srce joj se steglo kada je videla kako je devojčica ustuknula pred njenim dodirrom. “I opet ćeš imati najlepšu kosu, a ono što je najvažnije, nećeš imati vaške.”

Cvi, pogleda spuštenog na blistavu kosu, razasutu po podu, obasjanu svetlošću koja je dopirala kroz prozor, rekao je obamrlim glasom: “Ja stvarno još uvek ne znam šta da radimo. Dodji, mama, sada, u drugu sobu. Ziva uskoro treba da stigne. Ona je otišla samo da poruči rođendansku tortu. Ni sam ne znam šta će uraditi kada ovo bude videla. Poludeće potpuno. Ne bi trebalo uopšte da budeš ovde. Udji u sobu i kada se Ziva bude vratila odbaciću te što pre kući.”

U radnoj sobi svog sina, otvorenih očiju u pomrčini, Henja je čula svoju snaju kako viče, unuku kako jeca, i sinovljev glas koji pokušava da se probije i objasni, ali njihovo urlanje ga je zaglušilo.

“Šta me se tiče to sada?” razumela je snajine reči. “Da su im to radili u koncentracionom logoru pre četrdeset i pet godina. Svet se malo izmenio od tada i mi ne živimo u logoru. Pogledaj kako tvoja ćerka izgleda! Pogledaj je! A sutra ima rođendan. S ove strane potpuno je ostrigana. A pogledaj sa ove, ima ozlede. Posekla joj je kožu! Treba joj obe ruke polomiti da u životu više ne uzme makaze u ruke! Odvedi tu ženu odavde pre nego što je ja sopstvenim rukama ubijem. I reci joj da ovamo više ne dolazi. Ne želim više nikada da vidim njeno lice. Nikada više u svom životu!” Cvijev glas se borio, podizao i u jednom trenutku se čuo glasno i razgo-

vetno, pobedio je tišinu u susednoj sobi, ali Zivin glas ga je odmah nadjačao: "Prestani s tim! Ovog ti puta to neće pomoći! Kažem ti, zbog toga sam samo još više besna. Neću više da slušam to! Te su priče već praistorija. Rekla sam ti da ne tražiš od nje da nam bude dadilja. Ona nije normalna. Treba da znaš: imaš majku koja nije normalna. To sam ti već odavno rekla. U holokaustu su joj nekoliko režnjeva mozga nestali. Vidi kakvu nam je katastrofu napravila. Katastrofu! Neću joj dozvoliti više da se približi mom detetu. Neću da dolazi više ovde. Ako želiš da je vidiš - idi kod nje. Ona je luda žena. Treba je odvesti u ludnicu. Svaki doktor će je smesta primiti. Pogledaj šta je uradila našoj devojčici. Da li pamtiš da si imao lepu čerku? E, pa pogledaj je sada. Zbog ovoga će celog života patiti. Vidi ovde i tamo, okreni se, Miri, da te tata vidi. Dobro je pogledaj. Kako možeš da izvedeš takvu devojčicu na ulicu? Šta ćemo da radimo sa njom? Da joj stavimo periku? Da je obrijemo do glave? Biće potrebno najmanje godinu dana da se to sredi. Hoću da se tvoja majka gubi iz moje kuće, sada. Neću da ostane ovda za rođendan i uopšte, trebalo bi da odustanemo od proslave rođendana."

Odjednom je njihove reči prekinuo jak i visok Mirin glas koji se pretvorio u plač.

"Da li si čuo šta tvoja kći kaže?" Čuo se ponovo vrisak. "Da li ti shvataš šta se ovde događa? Ona zna šta vaše rade kada ljudi umiru u logoru. Takve stvari četvorogodišnja devojčica treba da sluša? Ta priča je pogodna za ovaj uzrast, pitam te? Ja želim da se mom detetu pričaju bajke o Snežani, a ne o Aušvicu!"

Glasovi su prestali da prelaze prag radne sobe i Henju je obavila duboka tišina. Batrganje dečaka koga su obesili za noge na prolazu između ženskog i muškog logora, maločas je prestalo i od tada čulo se samo udaljeno lajanje pasa i šuštanje lišća koje se povremeno probijalo kroz tišinu. U uglu barake, uz jedini prozor koji je gledao u šumu, preko električne ograde, ležala je žena. Ječala je i bacala se u snu, tako da se našla van vreće koja joj je služila kao postelja, pokušavajući da se ogreje uz tuđe telo. Henja je pružila ruku i provukla prste kroz njenu čekinjastu kosu. Čuo se suv šuštav zvuk kao struganje drvenog poda oštrom četkom. Češala je glavu. Vrat joj je goreo. Osećala je sitno ujedanje u pazuhu. Ujutru je primetila da je njena susedka sa druge strane, koja je prestala da sanja pre mnogo nedelja, umrla u snu. Nedeljama je njeno lice izgledalo kao da u njemu nema života, a ovog jutra, kada je zaista umrla, delovala je življe nego ikada. Njene su oči bile otvorene, a pogled u kome se

odražavala izvesna začudjenost, bio je uperen u plafon. Kada su žene požurile da se svrstaju u kolonu pred barakama, njeno su mrtvo telo vaše počele da napuštaju u koloni koja je kao tačkasta putanja delila njeno čelo, u potrazi za nekim drugim telom, tražeći sebi put ka novom životu.

Prevela sa hebrejskog jezika *Ana Šomlo*

Savyon Liebrecht

Savyon Liebrecht rođena je 1948. godine u Minhenu, u Nemačkoj. Njeni su roditelji preživeli Holokaust i ubrzo se doselili u Izrael. Savyon je studirala filozofiju i književnost na Univerzitetu u Tel Avivu. Prve književne radove objavila je 1986. godine. Piše priče, romane, scenarije za televiziju i drame.

1987. godine dobila je nagradu "Alterman" za prvu zbirku svojih priča. Takođe su nagrađena i njena dva TV scenarija.

Drama Savyon Liebrecht "Banalnost ljubavi", istovremeno se sa velikim uspehom izvodi u Bonu i Dortmundu. Ovo najnovije delo Savyon Liebrecht je priča o slavnom filozofu Martinu Hajdegeru i njegovoj sjajnoj, tada osamnaestogodišnjoj studentkinji Hani Arent. Radnja drame događa se 1930. godine. Hajdeger je bio oženjen. Zbivanja tih godina rastavljaju profesora od Hane. Jedan od njih stiće nacističke akademske počasti, dok druga ličnost biva primorana da beži i napusti Nemačku. Oni se sreću nakon rata. Hajdeger ni tada nije izrazio kajanje što je svoju ljubav prepustio sudbini.

A.Š.

Judita u Madridu

Nema ničeg bijednijeg od probušenih i poderanih hulahopki baš na najintimnijem dijelu tijela. Dok objašnjavam svojem momku da je došlo vrijeme da se rastanemo, promatram svoje tijelo ispruženo na otrcanom divanu i vidim da su jedine hulahopke koje imam već za smeće. Čudan izgled poput sirene, koji hulahopke daju ženskom tijelu, oduzimajući mu oblike i prikrivajući mu boje, ugrožen je jednom nepravilnom poderotinom koja počinje na boku i završava se u međunožju, otkrivajući na taj način dio bijele kože, kao da je sirena izgubila dio svojih ljuski. Međutim, na drugom kraju žice čujem njegov glas koji me tužno pita zašto želim da se rastanemo.

Odgovaram odmah: "Jer postoji novi čovjek u mojem životu"; i gotovo sam došla u napast da nadodam: "zahvaljujući kojem ću imati sve hulahopke koje želim i pritom tolike druge stvari". Moj momak je tada podigao glas i pitao me volim li tog novog čovjeka.

S brižljivim poštovanjem prema istini, odgovaram: "Ne volim ga, ali mi je drag, a osim toga je bogat, i to mi je dovoljno." Barem da to nisam nikada rekla. Na tu moju iskrenu rečenicu, provalila se brana poštovanja, i bujica do sada obuzdanih uvrijeda bučno me preplavila. Pomalo odsutna slušam bijesan glas, pri tomu s gotovo dječjim zadovoljstvom za razaranjem širim vrškom prsta poderotinu na hulahopki. Ali, kada mi kaže da je smucka iz predgrađa, koja stoji na ulici i grije se pored svoje vatre, sto puta bolja od mene jer barem ne krije prodaju vlastitog tijela pod krinkom ljubavi; odlučujem u sebi, hladno i čvrsto, da mi ga je dosta; i posegnem za jednom telefonskom varkom već mnogo puta upotrijebljenom za preuporne udvarače: hinim kao da je veza prekinuta i stanem vikati: "Halo, halo", kao da ne čujem više glas svojega momka, kojeg inače vrlo dobro čujem.

On još malo nastavlja sa uvrijedama; potom i on počinje vikati: "Halo, halo", uvjeren da između nas ne postoji više nikakva komunikacija. I tako se nastavljam derati jedno na drugoga, on sve više očajan, a ja sve više ravnodušna: "Halo, halo"; potom sasvim polako, s promišljenom bezosjećajnošću, spuštam slušalicu i prekidam telefoniranje. Uf! I ovo je gotovo. Dižem se s divana i počinjem spremati prtljagu. Novi me čovjek mojeg života čeka u zrakoplovnoj luci. To je poslovni čovjek, putuje u Španjolsku radi nekih izvoznih poslova i želi da ga pratim na tomu putovanju.

Ali, kada sam počela vaditi odjeću iz ormara u kovčeg opazila sam da je moja garderoba više-manje u istom stanju kao i hulahopke: grudnjaci izbljedi, gaćice pune rupa, čarape iskrpljene, košulje iznošene, suknje izobličene, hlače zgužvane: sva moja odjeća i donje rublje svjedoči o beskorisnosti posjedovanja ponosnog i nesebičnog duha. A istina je, imala sam do sada mnoge ljubavi; ali sve su to bile ljubavi prave odrpanke, poštene i strastvene, koje se nisu brinule o interesu i kada sam mislila samo na osjećaje. To je bilo

tako; sada će se prvi put osjećaj povući pred interesom; nov život, dakle, i više nego nov, bezbrižan i ciničan. Kad smo kod bezbrižnosti, nakon brzog ispita žalosnog stanja moje garderobe odlučila sam se, potpuno u skladu sa stanjem u kojem se nalazim, na ovo; ostavit ću u svom stančiću siromašne studentice sve moje prnje; obući ću samo ogrtač i pojavit ću se novom čovjeku svojega života u zrakoplovnoj luci gola, onakva kakva sam došla na svijet. Ako nije glup, shvatit će znakovito značenje moje golotinje. A kada se nađemo u Madridu, pobrinut će se da me obuče od glave do pete.

I tako, nekoliko sati poslije dok se zrakoplov polako kretao prema uzletnoj stazi, kažem svojem prijatelju, koji je sjedio pored mene: "Došla sam ne samo bez prtljage, nego i bez odjeće: pogledaj" i, ravnodušna za posljedice skandala, otvaram ogrtač kako bi mogao vidjeti da nemam ništa na sebi, upravo ništa. Dodajem: "U Madridu ćeš mi kupiti sve ono što mi treba, zar ne?" A on: "Kupit ćemo sve". U isto vrijeme me primio za ruku, jer je nježan, i to vrlo, a što je zahtijevao i od mene. Stisnuli smo si ruke; zatim se zrakoplov snažnim potiskom počinje ubrzavati, jureći stazom kratko vrijeme i koso se vinuo u zrak, prema oblacima.

U Madridu odsjedamo u jednom raskošnom hotelu; nakon toga čitavo popodne prvog dana idemo od trgovine do trgovine, da obnovim svoju garderobu. Poput igre s jednim od onih plastičnih lutaka, koje se posebno prodaju gole uz odjeću, a djevojčice se igraju oblačeći ih počinjući od gaćica do košulje i suknje. Lutka sam ja, gola pod ogrtačem; a da bi me obukao, za mog partnera je to bila erotska igra jer je zaljubljen u mene i zabavlja ga da troši na mene, a meni se dopada da se on zabavlja na taj način. Grudnjak, hulahopke, gaćice, hlače, suknja, košulja, čarape, halter, cipele, mara-mice, torbica, rukavice, haljine i napokon, jedan velik i lagan putni kovčeg u kojeg može stati sva ta odjeća: popodne promiče lagano, veselo, nježno i šaljivo, baš kao da se oboje igramo s onom lutkom koju treba obući od glave do pete, a to je moje tijelo.

Na ulici se zaustavlja, otvara mi ogrtač i kaže: "Da vidimo, da vidimo malo, nedostaje li još štogod?"; a ja, sva sretna, ne mogu se suzdržati da ne prasnem u smijeh. Na kraju smo se s mojim velikim kovčegom punim nove odjeće vratili u hotel umorni i sretni. Moj čovjek izlazi poslom iz hotela; a ja, našavši se sama, prepuštam se bezazlenom zadovoljstvu u raskoši u kojoj sam se našla uronjena prvi puta u svojem životu. Kako je samo udoban i mekan sag pod bosim nogama u sobi! Kako su samo raskošna tolika zrcala koja odražavaju moju sliku u polutama! Kako su lagane, svježije, glatke plahte među koje se na kraju zadovoljno uvlačim na kratak odmor! Da, jamačno da čovjek kojeg ne volim, a koji mi je drag, malo pomalo osvaja sve više moga terena. Jasno, ako među nama stvari nastave tako, na kraju ću ga doista zavoljeti.

Slijedećeg dana on opet ima posla; i tada, našavši se sama, pođem posjetiti muzej Prado. Ne da me mnogo zanima slikarstvo, ne; ali napokon, jednom odjevena, dapače vrlo dobro odjevena žena; sama, lijepa i otmjena, što bi mogla drugo učiniti u jednom stranom

gradu do li posjetiti muzej? Doista, evo me kako obilazim Prado, iz prostorije u prostoriju, napasajući pogled po remek-djelima svjetskog slikarstva. Mislim da bih se morala zaustaviti pred nekom slikom i pobliže ju promotriti; ali se na stanovit način osjećam kao da sam rasijana i udaljena. Zatim, nenadano, evo me, zaustavljam se zadivljeno. To je velika slika koja predstavlja poznatu temu: Juditino ubojstvo Holoferna. Ali, to nije tema koja me očarava; nego strašna sličnost između mene i Judite. Ista snažna osoba i gotovo atletski građena; ista bujna prsa; ista jaka leđa; fini potiljak; ista mala glava; isto lice s velikim, crnim i jasnim očima, istaknuta nosa, crvenih i mesnatih usana poput višnje.

To sam ja, nema sumnje, upravo ja; i pristaje mi ono što tajanstveno činim. Što činim? Dižem uvis Holofernovu okrvavljenu glavu, spuštene kose i sklopljenih očnih kapaka, sada već odvojena od tijela koje doista obezglavljeno leži ispred mene. Zašto mi ta strašna stvar priliči, doista ne znam. Još malo bezuspješno razmišljam o tomu, izlazim iz muzeja i vraćam se u hotel.

Tu me čeka moj čovjek; i potom, odlazimo u posjet Escorialu, nedaleko od Madrida. Za vrijeme obilaska, te poslije u restoranu gdje smo jeli, on se pokazao vrlo nježan i vrlo zaljubljen. U Escorialu, za vrijeme posjeta privatnom apartmanu Filipa II, bez obzira što je prostorija bila okrenuta prema sivoj i ledenoj crkvi, htio me zagrliti pod svaku cijenu; u restoranu je jeo jednom rukom, drugom je stiskao moju gurajući prste među moje, kao da mi je htio predočiti zagrljaj i isprepletenost naših tijela. Takva strast, osjećam, počinje djelovati. A da ga odlučim zavoljeti? Nisam sâm duh; osoba sam od mesa i kostiju; želja za muškarcem i sve stvari koje potvrđuju tu samu želju, to jest darovi, raskoš, nova odjeća i, napokon, novac, upravo jednostavno okrutan novac u banknotama, u kovanicama, sve me to ne ostavlja ravnodušnom. Tko je ono rekao da je ljubav čist i nesebičan osjećaj? Tko je to rekao ne poznaje ljubav koja je, u stvari, biljka lijepih i mirisnih cvjetova čiji su korijeni skriveni u gnoju.

Navečer idemo u jedan tipično španjolski lokal i sjedimo za stolom, pijemo vino i gledamo plesače španjolskog folklora. Moj čovjek ne čini drugo do li mi šapuće strasne rečenice, a ja ne mogu reći da mu nisam svaku toliko uzvratila s više ili manje uzbuđujućim pogledom. On, naravno, vidi plamen u mojemu pogledu i udvostručuje pažnju i strast. Na jednom malom podiju nedaleko od nas jedna žena pleše flamenco; a ja, tada raspaljena, oduševljenim klepetanjem kastanjeta i bjeso-mučnim lupkanjem potpetica, odjednom, popuštajući tko zna kakvom porivu, približim mu usta uhu i kažem mu vrućim i trepućim glasom: "Obožavam te." A on odvrat: "I ja tebe."

Bilo je kasno kada smo se zagrljeni, poput dvoje mladih, vratili u hotel, prošli smo predvorje ispred ravnodušnog noćnog portira. U sobi smo vodili ljubav i poslije oboje goli zaspali. Spavala sam možda nekoliko sati, kad sam se nenadano probudila. Mrak me okruživao, potpuno sam gola i postala sam svjesna da

klečim na krevetu i čvrsto držim u šaki dug i oštar lovački nož, koji smo kupili prethodni dan za vrijeme našeg obilaska po trgovinama. Osjećala sam se sva napeta i zgrčena; upravo u duševnom stanju da počinem zločin. Uplašena, pomamna, potražila sam i našla svjetiljku na noćnom ormariću; kada sam ju upalila, sa stravom sam postala svjesna da sam uperila vršak noža u gola leđa mojega partnera koji je, zbog položaja tijela, davao dojam da je bez glave. Evo, nenadano sam se sjetila slike iz Prada gdje se vidi Judita kako osvetnički diže Holofernovu glavu pored njegova obezglavljenog tijela. Makinalno sam odbacila nož, obukla ogrtač i na vršcima prstiju izišla iz sobe.

Spustila sam se u predvorje hotela, potrčala prema telefonskoj kabini i nazvala bivšeg momka u Rim. Gotovo sam odmah u slušalici čula njegov glas kako kaže: "Halo"; požurila sam se odgovoriti: "Ja sam, telefoniram ti iz Madrida, halo, halo"; ali on, zbog osвете ili zbog prekida veze, eto kao i ja u Rimu, stao je samo vikati: "halo, halo", kao da se nešto prepriječilo između nas što nam onemogućava vezu. Nastavili smo si uzajamno govoriti: "Halo, halo", on mirnim glasom, a ja sve očajnijim; napokon s jednim *klik* veza se doista prekinula. Izlazim iz kabine i vraćam se u sobu.

U mraku svlačim ogrtač i zavlčim se pod pokrivač. Ja sam Judita, doduše ne još ubojica, koja je legla pored još živog Holoferna. Mislim da mi se za sada ne isplati prijeći tu početnu fazu biblijske epizode; poslije ćemo vidjeti. Uskoro sam zaspala.

Preveo sa italijanskog *Jusuf Hećimović*

Avigdor Dagan /Viktor Fišl

Đentila

Moj italijanski kolega u Beogradu, sa kojim sam se sprijateljio i zbližio, Markantonio Buonaroti, imao je ne samo ime koje je predivno zvučalo, već i najzgodniju i najprivlačniju ženu u celom diplomatskom koru. Sa pravom krunom kose boje bakra, koju je nosila lako kao cvet na izduženoj stabljici belog vrata, sa velikim sivkastim očima kao u košute, sa čelom i licem koje kao da je izrezbario majstor-rezbar od mlečne slonovine, Đentila je – a to je bilo ime pod kojim smo je svi znali – bila odista očaravajuća. A pošto smo, kako sam upravo rekao, od samog početka moja supruga i ja bili u prijateljskim odnosima sa njenim suprugom, od samog početka smo bili i sa njom u dosta bliskim odnosima.

Počelo je sve to time, što smo znali – a to nije bila nikakva tajna – da ju je Markantonio „našao“ u Poljskoj, a pošto sam ja, pre nego što sam stigao u Beograd službovao u Varšavi, mogao sam sa njom da govorim njenim maternjim jezikom, što, prema mome iskustvu, može da prelomi svaki led. Sprijateljili smo se sa njima i zbližili, sve dok jednog lepog dana nisam upitao Đentilu kako su je zvali u

Poljskoj, jer mi je bilo jasno da u toj zemlji nije mogla da postoji žena koja bi se tako zvala.

Odjeknuo je triler njenog smeha, a kada se na kraju smirila, odgovorila mi je više nego što sam je u samoj stvari i pitao, a i mnogo više nego što sam očekivao.

«Trebalo je da vam sve to još odavno ispričam, - rekla je. – Kao da nisam znala da će jedan Jevrejin prepoznati drugoga čak i u mrkloj pomrčini.»

A onda mi je ispričala da su je roditelji – pre nego što su otišli u geto u Lođu, gde je njen otac imao tekstilnu fabričicu – poslali kod poznanika negde na selo, dobro im platili, i oni su se sve vreme rata brinuli o njoj, i samo zahvaljujući njihovoj snalažljivosti i pronalaženjem skrovišta trebalo bi da im bude zahvalna što je rat jedina iz cele porodice preživela. Bila im je odista do te mere zahvalna, da je ne iz ljubavi, već iz puke zahvalnosti bila spremna čak i da se uda za njihovog sina Boleka, koji nikako nije mogao da spusti pogled sa nje, i stavi joj pred noge i samo plavetnilo sa neba. Zdrava logika i rezonovanje su je vodili ka tome da odluku o tome stalno odlaže, a onda se, kratko vreme posle rata, pojavio Markantonio sa diplomatskom limuzinom. Zalihama kafe, čaja, cigareta «Lucky Strike», najlon čarapama i svim onim što je inače običnom čoveku bilo nedostupno, a zahvaljujući i njegovim pseće-odanim pogledima, i ponudom života u novom svetu, ona nije mogla da odoli. Markantonio je ponudio svom ministarstvu u Rimu napuštanje službe u slučaju ako bi njegov zahtev za sklapanje braka sa stranom državljanom bio odbijen. Rim je udovoljio njegovom zahtevu, ali je insistirao da pređe sa službom u Beč, gde se upravo upraznilo mesto šefa italijanske diplomatske misije. I tako je Đentila stigla u Beč već kao sinjora Buonaroti. Od tog je doba prošlo već dvanaest godina, i posle nekoliko drugih, usputnih stanica, sada su se našli u Beogradu.

«I tako sada znate sve, ali mi morate obećati da ćete ćutati kao riba, kao grob. Markantonio bi mi pre oprostio kada bih mu bila neverna, nego kada bi saznao da sam bilo kome otkrila nešto o svojoj prošlosti.»

Digao sam ruku u znak zakletve, ali sam istovremeno progovorio:

«Ali mi vi na moje pitanje, kako su vas zvali u Poljskoj, ipak niste odgovorili.»

«U selu su me svi zvali Jenefefa, i na dan te svetice su slavili moj rođendan. Za Boleka sam pak bila Jenufka. Bože moj, kako me je on voleo! Kada sam otišla, oženio se ćerkom jednog seljaka iz susednog sela, ali je ubrzo počeo da pije, i za nekoliko godina se propio bukvalno, do smrti. Nosim ga na svojoj savesti...»

«A kod kuće? Kako su vas zvali kod kuće?» - prekinuo sam je.

«Kod kuće? Pa zar to niste još shvatili: Jentel. Kako bi pa i moglo drugačije? Jentel – Đentila, to mi se ipak činilo najbližim.»

Sada ja opet nisam mogao da zaustavim svoj smeh. Jentel. Zar je moglo uopšte da bude nešto jasnije od toga? To je nešto kao Kačenka. Iako to Đentili nikako nije odgovaralo – (tako je malo imena

koja «padnu» na one koji ih nose kao izlivena po meri) – bilo je to ime, koje su davale jevrejske majke svojim ćerkama, i to sa velikom ljubavlju. Kasnije, kada bismo se našli negde nasamo, nisam joj se obraćao nikada drugačije nego sa Jentel. Uvek bi mi stavila dlan na usta. Morala je ipak da zna da je to bio samo poziv, kako bih se na to ime vraćao uvek i iznova.

Markantonio i Đentila su živeli u dobrom braku, barem je to tako izgledalo. Imali su sina, starog oko dvanaest godina, kome su na očevu izričitu želju dali, sam će ga Bog znati zašto, ime Mikelanđelo – slična dupla imena su prema svemu predstavljala porodičnu tradiciju – koji pak nije živio sa roditeljima u Beogradu, već je najveći deo godine provodio u nekakvom internatu u blizini Milana, u varošici u kojoj je Markantonijev stariji brat imao porodično imanje, i odakle je, barem povremeno, mogao da baci pogled na sinovca. Roditelji su, uglavnom Đentila, često odlazili kod njega, što iz Beograda nije bilo tako naporno, a Mikelanđelo je opet, zgodan, pomalo bleđ, a po mom ukusu čak i previše sposoban momčić, dolazio kod roditelja na ferije i crkvene praznike.

Sve je to izgledalo u celosti jako dobro, iako njen sin nikada i ni iz čega ne bi mogao da zaključi da njegova majka nije oduvek bila Đentila, već Jentel, a strahovanja da bi to jednoga dana ipak mogao otkriti, svakako su mučila oba roditelja kao noćna mora. Ali – ni to niko nije mogao da primeti, i trebalo je poznavati Đentilu onako dobro kao što sam je poznavao ja – ne znam da li je još nekome dopustila da baci dublji pogled u svoje tajne do meni – da bi bilo jasno da to nisu bila ta strahovanja, već da je nešto sasvim drugo nagrizalo taj, na prvi pogled, srećan brak.

«Dosada, - rekla mi je jednom prilikom, kada smo se na nekakvom prijemu za časak našli sami. – Bože moj, kakva dosada! Kako neko može u ovoj profesiji da bude srećan? Kako se neko uopšte i može odlučiti za tako nešto?»

«Jentel! – podsetio sam je. – Pravite se da je to zabavno, i možda će vam poći za rukom da u to ubedite i samu sebe...»

U tom je času počela da govori i nije mogla ničim da se zaustavi.

«Svaki pekar, kada ubacuje vekne hleba u peć, svaki seljak za plugom, kao i krojač koji kroji nekakav štof i sada šije odelo, deo po deo, šav za šavom, poštar koji raznosi poštu po mestu, svako od njih živi prirodnije. Zna šta radi, šta mu raste pod rukama, ili kome time šta upravo radi, pomaže. Ali, možete li da zamislite nešto nestvarnije, nešto neprirodnije, izveštačenije, a ukoliko moj razum može da shvati i nepotrebnije od onoga, što se naziva život diplomate, a na čemu nam svi, koji nas posmatraju iz daljine, toliko zavide? Ja – ne mogu.»

Bila je to tirada mnogo duža, i ništa nije izmaklo njenom jeziku, za koji sam joj jednom u šali rekao da bi u stvari morala da ima dozvolu za nošenje oružja, jer ništa opasnije od njega nije postojalo. Sve te trke sa jednog koktela na drugi, utrkivanje u gostoljubivosti na zvaničnim večerama, presvlačenje iz jedne neudobne hajline u drugu još neudobniju, a uz

sve to večita trka da li će večernja toaleta biti od čuvenog majstora, da li će imati hrabriji dekolte i da li će biti očigledno skuplja od drugih. To, i hiljade drugih stvari joj je služilo kao meta za podsmeh, i uzalud sam se trudio da joj objasnim da je diplomatija nešto drugo do ono što je tako živo opisala, iako je bilo poznato da Markantonio mora svakodnevno teško da radi, da bi ubedio vladu, kod koje je bio akreditovan, da li je ovo ili nešto drugo istina ili ne, i da se pravo nalazi na strani Italije, a ako mu to ne pođe za rukom, da će onda morati da se vrati sutra i prekosutra ponovo, i ponovo i iznova traži druge puteve i nove argumente, jer je politika strpljivo, neprekidno delanje i brušenje tvrdog drveta, diplomatija služi tom radu bez kraja i konca, a rezultati tog rada se čekaju ponekad jako, jako dugo.

Đentila me je dugo slušala, pre nego što je sa svojim ironičnim osmehom rekla: «Ne vežbajte na meni svoje skale. Možda ste svi vi virtuozii, ali je meni sve to ipak užasno dosadno.» I, odmahнула rukom: «Dosada. Ništa više, i ništa drugo do ogromna dosada.»

Đentila, međutim, nije bila jedina osoba koja se dosađivala. U svakom diplomatskom koru je među damama uvek bilo onih koje su popunjavale svoje dugo vreme time što su svakodnevno igrale bridž, odlazile jedna kod druge na čajanke, organizovale bazare u dobrotvorne svrhe i igranke sa tombolom, satima sedele kod krojačica i frizera i, iako ih to uopšte nije interesovalo, učile su u Tokiju ikebanu, a u Beču se ispovedale svaka svome psihoanalitičaru. Đentila, znači, nije bila jedina žena što se dosađivala, ali nijedna od onih, koje sam poznavao, nije tako jasno videla razloge za tu svoju dosadu.

Iz mojih privatnih saslušanja i istraga, koje sam sebi dopuštao da vršim ne samo zbog toga što su to naši odnosi dopuštali, već i zbog toga, a što je i najvažnije, što me je Đentilin slučaj interesovao jednostavno onako, a svakako više od drugih dosadnih i dosadom potištenih dama iz diplomatskog kora, sasvim je jasno proizilazilo, i bilo više nego jasno, da je razloga, o kojima je sama govorila prilikom našeg prvog razgovora o dosadi, bivalo postupno sve više i više, od kojih ni jedan nije mogao da se označi za nevažan i sporedan.

Kao, recimo, da nije mogla stalno da bude sa svojim sinom i da je, kako je to govorila, njeno materinstvo bilo nešto nalik na upravljanje nekakvom igračkom na daljinu. Isto tako i to, da je Markantonio već odavno izgubio izgled junačkog tenora, da mu je i pored svih fizičkih vežbi malo porastao stomačić i da je i pored svih pomada, koje je upotrebljavao, morao početi da pažljivo prekriva svoju čelu preostalom kosom. A i to, kako mi je takođe priznala, da je povremeno počinjala da razmišlja o svojoj prošlosti, kada je bila još uvek Jentel, a ne Đentila, a i to samo zahvaljujući tome, što je, kako je to opet sama govorila, smakla sa sebe kožu kao gušter. A takvih je razloga bilo mnogo, mnogo više.

Nije bilo potrebno posedovati ni posebno jaku maštu da neko, ko ju je posmatrao sa tolikim interesovanjem, i tako izbliza, ko je imao prilike da

stvari vidi iz neposredne blizine kao ja, mogao da proračuna da će je dosada, na kraju, odvesti u naručje nekog od iskusnih donžuana, kakvih je u svakom diplomatskom koru – a i to ne među starijim šefovima misija, već među mlađim savetnicima i prvim sekretarima – uvek dovoljan broj. Ni u tome, pak, Đentila ne bi bila prva. U većini slučajeva se za takve odnose ubrzo sve znalo, ali čim bi ostali postali svesni toga šta se u stvari dešava, već bi ponovo, posle trenutka mira i privremenog bežanja iz dosade, sve bi se vraćalo u stare, uhođane kolotečine, i ogovaranja bi prestajala kao zastareli vic.

Sa Đentilom je sve bilo drugačije. Bila je za sve njih i previše mudra. Oko nje se istini za volju uvek muvalo dosta ljudi, koji su se trudili da zadobiju njenu naklonost, ali se ona prema svima ophodila sa takvom distancom, da se ni u jednog od njih nije moglo posumnjati da bi mogao da joj se približi više, do što je to bilo društveno prihvatljivo.

Pomirio sam se sa mišlju da sam očigledno pogrešio u svojim procenama. Nisam istina znao gde bi je inače dosada mogla odvesti, ali nije bilo sumnje da je tamo, gde sam se pribijavao da je odvela mnoge žene pre nje, Đentilu nije odvela. Malo sam se pribijavao njenih nepoznatih mogućnosti, a pomalo me je čudilo i to, da više nikada nije govorila sa mnom o dosadi. Kada sam je, pak, jednom potpuno otvoreno upitao za razloge tako iznenadne promene, nasmešila se isto onako tajnovito kao Mona Liza – (ako to nije podsmeh, rekao bih da je njen osmehak bilo mogo lepši) – i prešla na drugu temu.

Bilo bi navodno bolje ako bih joj ispričao nešto o našem šestodnevnom ratu, ali kada bih joj rekao nešto o čemu se u novinama nije pisalo, jer ih je sve bukvalno gutala do poslednjeg retka, ona se pretvarala bukvalno u uvo....

I, kako da vam kažem, bila je i suviše mudra za sve nas i, kao i uvek, činilo se da je smirila, kako mene, tako i ostale. Između ostalog takođe i zbog toga, što nam se posle, kada se kasnije zbilje sve što ću vam ispričati, činilo kao da nam se nebo sručilo na glavu. Bio sam pre razočaran nego zapanjen.

U samoj stvari sam bio još uvek napola u oblacima, kada mi se najavio španski ambasador, sa kojim sam bio u dobrim odnosima, iako u to doba između naših država još nisu postojali diplomatski odnosi.

Ono što se desilo i zbilje, i što me je toliko izvelo iz takta – a sa mnom i još mnoge druge – moglo bi se ukratko ispričati otprilike ovako:

Markantonio je bio, kao i nekoliko drugih šefova diplomatskih misija u Beogradu, akreditovan takođe i u Albaniji, tako da je morao tri do četiri puta godišnje da odlazi – sa oduševljenjem koje je opadalo od posete do posete – na nekoliko ne baš prijatnih dana u Tiranu. Đentila se ovoga puta odlučila – a potrudila se da to svako u diplomatskom koru sazna – da iskoristi vreme, kada je u Beogradu trebalo da ostane sama, i ode po sina, odvede ga iz škole nedelju dana pre početka uskršnjeg školskog raspusta i dovede ga sa sobom u Beograd. Insistirala je na tome da će ovoga puta otići kolima, kako bi momčiću mogla

usput da pokaže nešto interesantno, i Markantonio je pristao na to, pod uslovom da neće, iako je njegova «lančia» bila brz auto, pokušavati da u Milano stigne istoga dana, već da će vožnju prekinuti u Zagrebu, gde joj je, još pre nego što je krenuo na put u Tiranu, rezervisao sobu u najboljem tamošnjem hotelu.

Na taj je način sve bilo dogovoreno, i svi su sa tim bili upoznati. Nije, međutim, dogovoreno niti poznato, da će još dugo pre dolaska u Zagreb, u samoj stvari neposredno po izlasku iz Beograda, Đentila skrenuti sa glavnog puta, gde će uz nju, na unapred dogovorenom mestu, u kola sesti vitak četrdesetogodišnjak, i da će kola istina krenuti, ali da Đentila nikada neće stići u hotel u kome je njen brižni muž unapred rezervisao sobu za nju.

Umesto toga je predveče, u sumrak, negde kod Osijeka, kada je htela i pored signala upozorenja da projuri preko pruge, na njena kola naleteti železnička kompozicija i smrskati ih pre nego što su ostaci kola buknuili, tako da je od kola ostao samo pepeo, a u njemu su pronađeni prsten, par naušnica i muška dugmad za košulju iz Toleda, predmeti koji su pomogli da se identifikuju obe žrtve.

Ubrzo se ispostavilo takođe i to, da je u istom zagrebačkom hotelu bila rezervisana još jedna soba, čija je postelja te noći ostala prazna i netaknuta.

Sobu je rezervisala španska ambasada, na ime svog drugog sekretara.

Manuel Miguez Delgado je bio elegantan, uvek dobro i lepo obučen čovek crne kose, uskog izduženog lica i tužnih očiju. Stari momak, koji se u svojoj četrdesetoj godini već odrekao i same pomisli na ženidbu, moglo bi se čak reći pravi tip monaha, a to znači da je bio čovek zatvoren u sebe, sa kojim je bilo uživanje razgovarati o muzici, El Greku i Goji, ali ne i o mnogim drugim ovozemaljskim stvarima, za koje su se interesovale njegove kolege. U društvu je uvek bio nekako kao po strani, poslednji na koga bih mogao i da posumnjam i pomislim, kada sam nagađao ko bi od onih, koji su se borili za naklonost Đentile – a Manuel nije bio među onima koji su se vrzmali oko nje – imao uopšte bilo kakve šanse na uspeh. Bio sam tada zapanjen ništa manje od ostalih, i u glavi mi je bila prava zbrka, još pre nego što je kod mene došao moj španski kolega.

Salvador de Montaplana je već bio čovek u godinama, Beograd je bio poslednja stranica njegove duge karijere, nije mu preostajalo više od godinu dana službovanja do odlaska u penziju, ali mi se u tom času činilo da je još bliži kraju svoga puta. Ruke su mu drhtale, mada sam ga smestio u udobnu fotelju, a i pored sveg svog iskustva dugo se skanjirao, i nije znao kako da počne da govori. A kada se na kraju odlučio, bilo je ono, što mi je ispričao, pomalo ipak zapanjujuće kao početak razgovora.

«Morate znati, - počeo je, - da mi je Manuel bio kao sin. Ako baš hoćete – mlađi brat».

Kako sam već rekao, taj me je čovek malo začudio, ali ga nisam prekidao.

Počeo je da priča o tome kako je Manuela upoznao još kao studenta, koji se sprijateljio sa njegovim godinu dana mlađim sinom, koji je umro, pre nego što je dovršio studije od u to doba neizlečive vrste

leukemije. Pričao je kako je potom prihvatio Manuela takoreći kao sopstvenog sina, da je uspeo da se izbori da bude primljen u diplomatsku službu, kako je pratio njegov razvoj i, kada je na kraju bio upućen u Beograd, kao poslednje mesto svoga službovanja, zatražio je Manuela za svog zamenika. Uveravao me je da bolji izbor nije mogao načiniti.

Slušao sam ga sve vreme bez reči, ali nisam u stvari još znao kuda i gde smera, i čemu treba da budem zahvalan za njegovu posetu. A onda je rekao:

«Mislim da je Manuel, koji je ostao bez roditelja još kao dete, u meni video nešto nalik na drugog oca. U svakom slučaju nije imao preda mnom nikakve tajne.»

«Vi ste to, znači, znali?» - nisam mogao da se uzdržim.

Zaustavio me je pokretom ruke, i umesto odgovora rekao:

«Govorim sada o jednoj drugoj tajni.»

Ućutao je, i jedno vreme se čulo samo umorno kucanje staroga sata, u kojem kao da je nešto uvek zakrčalo kada bi počeo da otkucava pune sate. Kao da je to bilo vreme koje mu je bilo potrebno da bi poravnao karte koje su mu bile izmešane, i Montaplana je počeo da govori tek sada, kada je odzvonio puni sat. I odmah, već posle prvih njegovih reči sam naćuljio uši kao lovački pas.

«Manuel je bio *merano*», - rekao je, a ja još uvek nisam znao zašto je odlučio da mi poveri i otkrije tu tajnu, za koju je tvrdio da je on verovatno jedini ko zna za nju, i tada je počelo da mi sviće. Pre svega mi je postalo jasno zašto je upravo on privlačio Đentilu, a postalo mi je jasno i to, šta je opet Manuela privlačilo njoj. Iako u raznim oblicima, živeli su oboje sa istom tajnom.

Moj španski kolega, koji je sada izgledao još deset godina stariji, smatrao je za neophodno da mi izlaže stvari o meranima, koje sam istina i znao, ali ga ni sada nisam prekidao.

«Ne mogu da vam opišem, - rekao je na kraju, - šta je za Manuela značila činjenica – koju osim meni nikome nije rekao – da je poticao od jevrejskih predaka, koji su pre skoro pet stoleća bili pokršteni, da bi sačuvali goli život.»

A dok sam ja u glavi prelistavao svoje sumnje u to, da li možda nije postojao još neko kome je Manuel poverio svoju tajnu, stari gospodin je počeo da se približava cilju svoje posete.

«Jednom mi je prilikom rekao: 'Da živim kao ne-Jevrejin više ne mogu. A pet stoleća je ipak pet stotina godina. Sve češće kažem sam sebi da bih morao da umrem kao Jevrejin'. Ne znam istina dobro šta to tačno znači, umreti kao Jevrejin. Ne znam takođe šta je u tom slučaju uopšte moguće. Odavno se već sigurno pitate zašto sam uopšte došao kod Vas. To je upravo ono. Hteo sam da Vas zamolim da mi pomognete da izvršim nešto od Manuelove poslednje želje. Molim vas uz sve to, i preklinjem onim što vam je najdraže, da razmišljate o tome, i da ne odbacite moju molbu.»

Objasnio sam mu, prirodno, koliko su mi samoj stvari nepoznati propisi što se toga tiče, da ne znam skoro ništa o propisima kojima se moraju rukovoditi

pogrebna bratstva jevrejskih opština, a da uopšte ništa ne znam o tome kako se u takvim slučajevima, kada je bio ovaj naš, takva bratstva ponašaju, kada se umesto leša u kovčegu pred njima nalazi samo gomilica pepela, pomešanog, uz sve to još i sa pepelom druge osobe. Naveo sam mu još desetak razloga zbog kojih sam mislio da se obraća na pogrešnu adresu, ali je on, izgleda bio spreman na sve.

«Kadiš – rekao je, i na moje zaprepašćenje počeo da citira Hajnea: 'Sve što molim je kadiš, molitvu za mrtve nad gomilicom pepela...' A Vi ste jedini koga za tako nešto mogu da zamolim.»

Bio je ne samo pripremljen za sve moje moguće izgovore, već je smislio i sve ostalo. Pepeo je bio smešten u dve urne, i niko nije mogao da kaže u kojoj se nalazilo više od Manuela, a više od Đentile. Neće biti, istina, sahranjeni na istom mestu – («A to mi je krivo» - primetio je Metaplana) – jer je Markantonio hteo da pepeo svoje žene odnese sa sobom u Italiju. Pre toga su obe urne bile donete u kapelu italijanske ambasade, koju mi je Markantonio svojevremeno sa ponosom pokazao. Sagradio je jedan od njegovih prethodnika, navodno mason, a njen najveći dragulj su predstavljali vitraži, na kojima su se videli znakovi i simboli krsta, Davidove zvezde i muslimanskog srpa i meseca. Neće biti teško, uveravao me je Montaplana, pronaći trenutak kada se u kapeli ne bude nalazio niko drugi do nas dvojica.

Markantonio je uostalom, a sa kojim je već o svemu razgovarao, bio i suviše satrven bolom zbog svega što se zbililo, da bi pružao bilo čemu bilo kakav otpor.

Kako bih pa i mogao da u tom času bilo šta odbijem? U času kada sam dao pristanak za čitanje molitve za mrtve nad pepelom Manuela i Đentile, lice starog gospodina, dotle bez i jedne kapi krvi, najednom kao da se podmladilo.

«Kadiš! Biće Kadiš!» - ponavljao je radosno.

Sve se potom odigravalo upravo onako kako je to on i želeo.

A verovatno i onako, kako je to želeo i Manuel, koji ni posle pola milenijuma nije zaboravio svoje korene. Možda i onako kako je to želela prekrasna Đentila, koja je, iako je svoju tajnu krila pred drugima, znala da je nekada davno bila mala Jentel.

Nisam posebno pobožan čovek. Kada sam pak tada počeo da zapevam reči stare molitve za mrtve, poverovao sam da nije bio slučaj taj koji je spojio njih dvoje, koji su se, na putu ka sreći, vratili zajedničkim korenima.

Mislio sam ponovo na to – a to mi nije izlazilo iz misli čak ni dugo posle toga – kada smo spuštali urnu sa Manuelovim pepelom (za koji niko nije mogao sa odgovornošću da kaže u kojoj je meri bio izmešan sa pepelom predivne Đentile) u raku na beogradskom groblju. Na tome su se groblju nalazili i grobovi označeni krstom, ali isto tako i grobovi označeni Davidovom zvezdom, a takođe i grobovi koji nisu bili označeni ni ovako ni onako, i možete tamo sresti Jevreje sa nepokrivenim glavama, kao i opet neke druge, koji posebno za vreme zime, na glavama nose šubare.

Većini njih, koji dolaze ovamo – govorio sam sâm sebi – sve to i ne izgleda tako važno. A ipak, i to nije mogao da bude samo slučaj, dešavale su se i stvari slične ovom događaju.

Pre nego što sam otišao sa groblja, stavio sam, po jevrejskim običajima, na svež grob dva kamička. Jedan za Manuela, drugi za – Jentel.

Dagan Avigdor/Fišl Viktor je čovek sa dva imena i dve profesije. Rođen u gradu Hradec Kralove 30.VI 1912. godine kao Viktor Fišl, doktorirao je prava sredinom tridesetih godina prošlog stoleća. Radio je kao novinar, advokatski pripravnik i sekretar manjinske Jevrejske partije u parlamentu. Godine 1933. je objavio prvu zbirku stihova „Proleće“, a 1936. još dve pesničke zbirke - „Hebrejske melodije“ i „Knjiga noći“. Kada je nacistička Nemačka okupirala 1938. Čehoslovačku, godine 1939. emigrira u London, gde počinje da radi kao sekretar Jana Masarika, tadašnjeg ministra inostranih poslova Čehoslovačke vlade u emigraciji. Po završetku Drugog svetskog rata vraća se u Prag, gde nastavlja da radi u Ministarstvu inostranih poslova. Posle komunističkog puča 1948. godine po drugi put emigrira – početkom 1949. godine se seli u Izrael, menja ime u Avigdor Dagan (što je u stvari bukvalan prevod njegovog „pravog“ imena i prezimena na hebrejski) i stupa u diplomatsku službu svoje nove domovine, Izraela. Delao je kao diplomatski predstavnik Izraela u Japanu, Burmi, Austriji, Poljskoj, Jugoslaviji, Norveškoj i u UN. Godine 1967. je bio proglašen za personu „non gratae“ u Beogradu, kada je Jugoslavija posle „šestodnevnog rata“ jednostrano prekinula diplomatske odnose sa Izraelom. Kao literata čuti sve do 1987. godine, kada objavljuje svoj prvi roman „Kukurekanje“ (roman je počeo da piše kao ambasador u Norveškoj jer, kako je to sam rekao: „... noći su tamo preduge i čovek ima mnogo vremena...“ Kao diplomata Izraela je bio izuzetno aktivan sve do godine 1977. kada je penzionisan i od tada se u potpunosti posvećuje literaturi. Piše isključivo na češkom jeziku, i do smrti (umro je 26.V 2006. godine u Jerusalimu, gde je i sahranjen) objavio je dvadeset knjiga – što romana, što novela, pripovedaka (u stvari uspomena), ali isto tako i prevoda – preveo je sa originala, koji se čuva u jerusalimskom Muzeju Israel, delove Biblije. Najznačajnija dela pisca Fišla/Dagana su: roman „Kukurekanje“, „Pesma o sažaljenju“, „Sat koji svira“, novele „Peta četvrt“ i „Maškare u Veneciji“, „Jerusalimske priče“ i „Priče iz starog cilindra“.

Preveo sa češkog Milan Čolić

Ambasada Hrvatske u Izraelu i Gradska opština Haife
priedile su izložbu hrvatskih slikara
u Castra centru u Haifi pod naslovom

Svetionici Hrvatske

Izložba je otvorena 15. januara 2010. i trajaće tri
nedelje

David Mladinov

Privremeni počinak

Za Maricu Fišer-Čelanović

Pre dva sata Luka je rekao da će se javiti čim mamu smesti u kola. Za svaki slučaj Vesna još jednom proveri baterije mobilnog telefona i pogleda na časovnik koji je ravnomerno pulsirao crnim brojkama sa sitnog ekrana na slušalici. Od kada su razgovarali ostala je da sedi na natkrivenoj, kamenoj terasi pred kućom, jer je tu signal bio najjači, pažljivo položivši telefon na sredinu stola pored novina koje nije ni otvorila. Bilo bi besmisleno da ponovo zove muža i time mu samo stvara dodatni pritisak. On će telefonirati, kao što je obećao, nakon obavljenog posla.

Već duže vremena majka se nije osećala dobro. Sve češće je oslovljavala imenima nestalih ćerki Sare i Marte, čije je likove Vesna znala samo sa nekoliko fotografija. Kada je hiljadu devetsto pedeset druge prerasla petogodišnju Martu, a četiri godine kasnije postala starija i od prvorodene Sare, svoj deveti rođendan Vesna je dočekala s olakšanjem, iako tada nije bila u stanju da to sebi tačno objasni, svesna da je napokon ušla u svoj vlastiti prostor gde je svako dalje poređenje s mrtvim sestrama postalo ne samo besmisleno nego i nemoguće.

Sada, gotovo pola veka kasnije, Vesna bi se nelagodno nasmešila svaki put kada bi joj se majka obratila kao detetu sve ređe pominjanim imenima sestara prema kojima je Vesna još uvek gajila podsvesni otpor zbog neprikosnovenog, njoj nedostižnog savršenstva zauvek sadržanog u kratkim životima nastradalih devojčica.

Povremeno, majka bi se prenula. Kroz njena razlomljena, zamračena sećanja neočekivano bi doprlo Vesnino sredovečno lice sa sitnim borama, tamnim podočnjacima i prosedom kosom, potpuno nespojivim s glatkim, dečijim licima. Izenada, svesna greške, gledala bi u Vesnu dugo i molećivo poput ukorenog psa, nemo se izvinjavajući što ju je svojom iluzijom povredila.

David Mladinov se rodio u Splitu, studirao je u Beogradu gde je diplomirao arheologiju na Filozofskom fakultetu i dramaturgiju na Pozorišnoj akademiji. Magistrirao je iz Savremene judaistike na Brendajnskom univerzitetu u Bostonu, gde sada živi. Objavio je tri zbirke pripovedaka *Prozor*, *Aheronove ptice* i *Kineski šah*, sa pretežno jevrejskom tematikom.

Vesna pomisli da je možda dobro što je svakim danom majka zaboravljala deo prošlosti, utešno što su se svakodnevno paralelno veze, postojano nit po nit, između poznatih lica i imena ljudi, da više nije znala gde se nalazi niti u kom vremenu živi i da su sve njene uspomene gubile redosled kao izmešani špil karata. To je izgleda bio jedini način da se bar na kraju oslobodi nepodnošljivog balasta krivice koju je čitavog života, nevešto, ali dosledno, pokušavala da prikrije pred Vesnom.

Pomerajući mobilni telefon sa jednog kraja stola na drugi, Vesna otvori novine i nastavi da odsutno luta prošlošću, kao da prolazi stazom odavno zapuštene bašte obrasle u duboki korov koju su neočekivano razotkrila nestvarna zbivanja iz nekoliko prethodnih sedmica.

Ugleda majku iz vlastitih, retkih ispovesti, kako u grupi starica i dece na drugoj strani poljane nemo traži lica Marte, Sare, a one s jednakom strepnjom gledaju u njenom smeru, strahujući za sudbinu žena koje su vojnici odvojili i ponovo započeli da sateruju u vagone. Poslednjeg čega se mama sećala, pre nego što su je Nemci odveli na prisilni rad u Litvaniju, bila su mršava, uplakana lica devojčica sa bakinim rukama zaštitnički prebačenim preko njihovih ramena. Mama je preživela. Godinu i po dana kasnije sama se vratila u Novi Sad.

Vesna pokuša da zamisli koliko će vremena Luki biti potrebno da majku spusti sa sedmog sprata na ulicu. Ona već duže vremena nije izlazila, jer su joj noge stalno oticale zbog starosti i davnih povreda sa zaleđenih baltičkih strništa, a kolena je nisu držala čak ni nekoliko koraka sa hodalicom.

Luka joj je rekao da od prethodne večeri nemaju struje, tako da lift ne radi. S obzirom na situaciju nije bilo verovatno da će tog dana kvarovi biti otklonjeni. Najvažnije je da se sprema, koliko je to već moguće, i što pre krenu u pravcu mora.

Kada su ranije razgovarali Luka je svu hranu iz frižidera i špaiza već bio preneo u kola. Ako se putem bude pokvarila, jer nije imao leda, baciće je po dolasku u Tivat. Susede će zamoliti da pripaze na prazan stan ukoliko pre polaska uspe da ih nađe. Vesna mu je dala detaljne upute koje od njenih haljina da ponese i šta od maminih stvari da spakuje. Takođe mu je naredila, iako to ranije nije pomagalo, da se ne napreže suviše, da sve radi polako i bez nervoze, da predahne na svakom odmoru i ne zaboravi da ima problema sa srcem.

Sada u mislima, Vesna je napeto pratila mukotrpno spuštanje, stepenik po stepenik, svesna bespomoćnog klecanja maminih kolena pri svakom novom koraku, sporosti njenog tromog, rano ostarelog tela i slabih ruku kojima neće moći da se osloni o

gelender. Srećom, Luka se setio da ponese malu platnenu stolicu na rasklapanje, kako bi je podmetnuo pod majku ako bude započela da gubi ravnotežu. Ipak, postojala je opasnost, ma koliko bio spretni i pokretan, da neće uspeti da je zadrži, da će ga njeno kruto, inertno telo povući, pa će se zajedno, naglavačke, sunovratiti niz strmo i mračno betonsko stepenište.

Od početka bombardovanja majku je bilo nemoguće privoleti da napusti stan. Prvih dana napada porušen je petrovaradinski most Maršala Tita, podignut da zameni most Kraljevića Tomislava miniranog četrdeset prve. Tu su pored ruševina mađarski fašisti za vreme Novosadske racije devetsto četrdeset druge bacali Jevreje pod dunavski led.

Luka nije otišao u sklonište nego je s mamom ostao da gleda glasne eksplozije raketa kroz velike, poluotvorene prozore zamračene dnevne sobe. Tada je Vesni ispričao da su popucala sva stakla prema reci, a ona se nije setila da ga upita da li je i spomen-ploča s imenima žrtava na keju uništena.

Žena koja je pomagala oko staranja majke dolazila je sve neredovnije. Iz dana u dan, raznim smicalicama Vesna je pokušavala da privoli majku da krene s Lukom, međutim sva njena nastojanja da je primami pričama o vočkama u cvatu, pticama, pogledu na more i proleću, jedino su nailazili na staričin ljutiti otpor i nerazumno odbijanje da se pomeri. I pored slabosti i godina bilo je nemoguće prebaciti je do Boke bez njenog pristanka.

U jednom od svakodnevnih izveštaja Luka joj je ispričao da su prethodne večeri mama i on zajedno sa balkona gledali u visoke, jarke plamenove kako sukljaju iz rafinerije nafte, dok su im crni, masni oblaci, zaklanjajući nebo poput crnih perjanica, punili grudi mirisom izgorenog mazuta. Sledećeg dana, prebijene kičme i novi most je ostao da leži zaronjen u Dunav. Stakla na svim prozorima od stana su se polomila, a Luka ih je zakrpio plastikom i kartonom. Sve češće je nestajala struja. U nekoliko navrata Luka je pokušao da majci objasni šta se događa, ali kad god bi seo pored nje, ona je uporno okretala glavu ne želeći da čuje bilo kakva objašnjenja.

- Majko, ne možemo ovde da ostanemo. Moramo da idemo. Opet nas bombarduju Nemci - u očajanju je rekao mami, već gubeći strpljenje njenim tvrdoglavim odbijanjem da ga sasluša.

Pomenom imena "Nemci", Luka je, izgleda, naposljetku ipak uspeo da dopre do njene zamršene, neprijemčive svesti. Kao da se najednom probudila, u strahu je raširila oči i dugo ga je ispitivački posmatrala proveravajući verodostojnost njegovih reči, da bi na kraju videći njegovo smrknuto lice

nemo klimnula glavom i malaksalo klonula u fotelju dajući mu do znanja da je spremna za polazak.

Kuću na bregu iznad Tivta započeli su da grade pre petnaest godina na zemlji koju je Luka nasledio od dede. Kada su delili preostalu imovinu prepustio je sestrama porodičnu kuću u Kotoru, a zadržao polja, jer nije želeo da se imanje rasparčava ili u bescenje proda, pošto one nisu imale nikakvog interesa za taj zapušten, zabačen prostor, zarastao u mrču, kamenite i neobrađivane preko pola veka.

Kao arhitekta, Vesna je napravila projekat za kuću, ali ponesena Lukinim zanosom, njegovom neizmernom radošću što će na kraju, nakon čitavog života provedenog u Novom Sadu, ipak nešto dozdati na nasledene temelje, ni on ni ona nisu mnogo razmišljali da li su u stanju da svojim prosečnim platama podignu to zakasnelo zdanje sasvim nesrazmerno s njihovim mogućnostima. Da nije došlo do raspada zemlje i svih sukoba koji su usledeli možda bi gradnju ipak polako priveli kraju, ali s ovim poslednjim bombardovanjem bilo joj je jasno da kuću neće nikada završiti.

Telefon napokon zazvoni. Iako joj je slušalica bila na domak ruke, Vesna sačeka da još dvaput zvoni. Već po boji Lukinog glasa, s olakšanjem zaključila da je sve u redu, što on i potvrdi obaveštavajući je mirno da se s mamom nalazi u kolima i da se upravo spremaju da krenu. Očekivao je da će glavni putevi biti meta, a nije ni znao da li je moguće zaobići već srušene nadvožnjake i mostove, odlučio je da se do obale pokuša probiti sporednim cestama. Dok bude vozio, objasnio je, slušaće radio, pa će po vestima, ovisno o bombardovanju tog dana, prilagoditi svoju trasu. Javiće se s puta kad god bude mogao. Čula je kako mami govori da Vesna želi da je pozdravi. U slušalicu Vesna s naporom promrmlja nekoliko ohrabrujućih, nežnih reči, međutim mama je ćutala ne pokazujući da li je bilo šta razumela niti da li zna s kim govori. Luka doda, kao da mama odgovara, da joj je udobno na stražnjem sedištu sa mnogo jastuka i da će putem nastojati da odspava tako da će vožnja proći još brže. Na kraju napomene da imaju dovoljno benzina i hrane, da se neće zaustavljati, pogotovo ne na mestima gde staju vojni kamioni.

- Luka, vozi pažljivo i oprezno. Nigde vam se ne žuri. Najvažnije je da bezbedno stignete - čula je sebe kako govori, istovremeno uviđajući besmislenost svog saveta.

- Biće sve dobro. Ne brini, - on doda suvo i prekine vezu.

Luku i mamu Vesna nije videla već više od mesec dana. Prvih dana po napadu, smatrali su da je najbolje da privremeno ostanu gde jesu, ubeđeni

da će doći do nekakvog sporazuma, da Zapad ne želi da ih pobije, da će se iznaći prihvatljivo rešenje, bilo kakvo rešenje, koje će zaustaviti dalje bombardovanje, ali kako je vreme prolazilo postalo im je jasno da je njihova nada jednako neosnovana kao i vera u početnim danima raspada Jugoslavije, da će razum prevladati, a zemlja u nekom vidu ipak opstati.

Celog života Vesna je osećala skriveni otpor prema roditeljima, bes prema neshvatljivom slepilu, nerazumnoj, samoubilačkoj inertnosti koja ih je sprečavala da pobegnu iz Novog Sada, čak i posle racije. Tada su poslušno čekajući celu noć u redu da budu streljani, čudotvorno spašeni od strane mađarskog vojnika čija je žena bila pacijent Vesninog oca. Nakon što su se u zoru vratili kući, našli su susede kako iznose fioke prepune stvari iz njihovog stana. Zatečeni neočekivanim povratkom vlasnika, komšije su bez reči fioke odlagali po stepeništu, a njeni roditelji su svaki predmet pažljivo vratili na mesto i nastavili da žive u istoj zgradi.

Vesna je majku i oca volela kao da im je roditelj, a oni invalidna deca, oduvek svesna da treba da ih štiti zbog njihove trajne, nezalečene ranjivosti. Ipak, povremeno je dobijala želju da ih bespoštedno izudara, premda je znala da prošlost ne može da se izmeni, izgubljeni životi povrate, pogrešne odluke opovrgnu. Poput njih samih, smatrala ih je odgovornima za smrt ćerki, a takode nije mogla da im oprostí što su kao odjek u nju usadili osećanje gubitka od rođenja.

A sada u ironičnoj simetriji, izgleda neizbežno u ovom delu sveta, u presudnim trenucima ona se pokazala jednako slepom kao nekada njeni roditelji. Samo tri dana pre početka bombardovanja, sít stalne gložnje na poslu - besmislenih kavgi nemoćnih u zamci zemlje pod sankcijama, potištena zbog iznenadnog odlaska sinova za Ameriku, premorena negom majke čije se stanje jedino moglo pogoršavati, odlučila je da pobegne na more ne bi li na nedelju dana u osami sve zaboravila. Jednako nesvestan situacije, videći kako se lomi, Luka je ohrabrivao da putuje.

Zar je moguće da nije predosetila šta će se dogoditi? Da polazeći na more nije bila svesna da su avioni Atlantskog pakta već razmešteni po pistama okolnih zemalja, spremni za napad, čekajući još jedino na ugovoreni znak; da tokom svih ovih godina nije bila u stanju da nazre sasvim jasno ucrtanu putanju koja vodi prema ovakvom tragičnom ishodu; da se samo dva meseca ranije protivila odlasku sinova za Ameriku preko njoj nerazumljive lutrije, apsurdnog koncepta po kojem su Sjedinjene Države delile zelene karte novim useljenicama iz

zemalja osuđenih na propast; da joj se činjenica da odlaze bez završenog fakulteta činila presudnom u tom trenutku. Sada najednom, suočena s vlastitom pogrešnom procenom situacije, s nepopravljivim razdorom preko naoko običnog života, s besmislenim, neostvarivim, dugoročnim planovima i nadom, po prvi put je bila u stanju da istinski shvati i oprostí davnašnje slepilo svojim roditeljima.

Ispod trema pred kućom, na strmom, visokom poluostrvu koje je delilo, sa poluostrvom na suprotnoj strani kod Veriga, duboki zaliv u dva jezera, prema moru su se terasasto spuštali maslinjaci, polja smokava, badema i vinogradi. Sa desne strane, na najbližem brežuljku talasaste padine, nešto uzdignutijem od njihovog poseda, stoji crkvice Svete Petke sa tri zvona u tri trolista kamena luka iznad proćelja i zasvođenim ulazom iza ravno dozidanog groblja. Sa leve strane, mnogo niže uz obalu, leži Tivat s kućama i zelenim ostrvcima kao na dlanu, a na zagrađenom horizontu oštri hrbat odvaja Bokotorski zaliv od otvorenog mora.

To grubo grotlo osamljenog fjorda izgleda još dublje, zatvorenije, sa svojim protusvetom - jasnim odrazom sivih, surih litica i nebom, zarobljenim kao na dnu bunara, u stakleno-modroj glatkoći mora.

Iako u potpunosti svesna neizmerne, divlje lepote koja je okružuje, Vesna je istovremeno osećala da ne pripada tom kraju, barem ne na način na koji je tim strmoglavim vrletima i moru pripadao Luka. To je bilo njegovo carstvo, oblast u kojoj je opet postajao dečak, stalno iznalazeći tajanstvene putokaze prema prošlosti na mestima gde je ona jedino videla zapuštene voćnjake, jednostavne kamene kuće, jedva primetne ostatke zidova ili već odavno napušten, od soli izjedjen put. Svaki korak njemu se obraćao jasnim, njoj nevidljivim porukama, kao da su svih tih godina začaurene, strpljivo čekale da Luka ponovo naide, dok je ona, bez obzira na vreme koje je tu provodila i dalje ostajala tuđin.

Po sredini vidljivog dela zaliva, u ravnoj liniji s kućom, ležala je mrtvo ukotvljena, lađa pored lađe, čitava siva flota bivše jugoslavenske ratne mornarice. Kao da ih slaže u stovarište starog željeza, polako gomilajući krstarice i razarače svakim novim povlačenjem sa nekadašnje zajedničke obale, armija je od neupotrebljivog brodovlja povezanog metalnim mostićima i izukrštanog mrežom kablova, tu stvorila plutajuće ostrvo, žalosno stešnjeno u zaštićenom oknu zatona. Povremeno, Vesna je po palubama mogla da nazre osamljene mornare koji su nešto sređivali, čistili ciradom prekrivene topove, raznosili metalne kante, pa opet nestajali u potpalublju.

Gledajući kako se topli vazduh podiže u talasima, poput lepljive, sirupaste otopine na mestima

gde je jarko prolećno sunce nemilice udaralo po zarobljenom metalu načetom rđom, Vesna se zapita da li će i ova nasukana, beskorisna flota s kojom ne mogu da brane ni tih nekoliko preostalih kilometara obale, takođe doći na red. Ratno stanje, koliko je mogla da oceni, nije podstaklo dodatnu aktivnost na brodovima, niti su ove lađe mogle da predstavljaju bilo kakvu pretnju. Pa ipak nakon četrdeset dana bombardovanja sa sedamsto aviona, snage Atlantskog pakta započele su da gađaju ista mesta po drugi ili treći put, tako da je ovo bila jedna od retkih preostalih meta koju su još uvek mogli da unište.

Kako li će samo izgledati dolazak Luke i majke, pomisli, ako se upravo u trenutku kada budu stigli, bombarderi stanu obrušavati na zaspalu flotu u zalivu.

Luka se ponovo javio. Uspeli su da napuste vojvodansku ravnicu i da se domognu prvih šumovitih brežuljaka, neravnog terena koji je po njegovom mišljenju bio mnogo bezbedniji. Mama je dobro. Doduše ne govori i neće ništa da jede i pije. On nije umoran, tako da će nastojati da se ne zaustavlja dogod bude mogao. Uslovi vožnje su dobri. Na cestama gotovo da nema automobila. Tu i tamo vida vojna vozila, ali o tome ne želi da naklapa. Nakon toga nastavio je da se javlja iz sata u sat.

Tokom svih ovih presudnih godina Vesna nije mogla bilo šta da izmeni kao što to nije pošlo za rukom ni generaciji pre njene. Tačan uvid u političku situaciju, detaljne analize svakog beznačajnog pregovora i svakodnevnih procena, članci i statistika nisu joj davali nikakvu prednost u toj pometnji i osposobljavali da i najmanje utiče na događaje o kojima su im ovisili životi. Postalo joj je jasno da svo to mnoštvo podataka, slika i izveštaja od kojih nije uspevala da se odbrani niti u snu, ne predstavljaju ništa više od potpuno beskorisne ali uspešne iluzije njenog doba. U čemu je onda razlika između ovog vremena i vremena njenih roditelja, ako uopšte ima razlike? Verovatno samo u tome što bi sada mnogobrojni televizijski komentatori digitalnim kamerama visoke rezolucije, iz minuta u minut sledili stočne vozove dupkom pretrpane otpisanima na putu za logore, a njena baka se možda javila mobilnim telefonom pre ulaska u gasnu komoru. I to je sve.

Sto deset kilometara do Boke. Luka i majka još uvek moraju preći mnoštvo planinskih puteva pored strmih jazova jedva vidljivih reka, loše ceste izjedenih branika, istrošenog kolovoza, izrovanih kratecima bombi, sve to treba prevaliti da se stigne do mora. A iz časa u čas zaliv je postajao sve mračniji.

Kada im je preostalo samo trideset kilometara mogla je napokon da se bar malo opusti, ali nije smela da se prerano raduje. Još uvek se plašila neosnovane nade, kao da su ih tokom čitavog opasnog puta jedino štitili njena stalna zebnja i strah. Činilo joj se da bi čak i sada najmanje klonuće ili vera u srećan ishod, mogli da poremete ravnotežu koju je stvorila i dovedu do presudnog udesa na samom domaku cilja.

Za nešto više od pola sata biće ovde. Gladne, preplašene i umorne moraće ih tetošiti kao decu. Da li je moguće da je svega jedan dan prošao od prvog jutarnjeg razgovora do ove poslednje potvrde da su u blizini kuće, a da za sve to vreme ona nije ni napustila trem? Tek tada se priseti da je nameravala ispeći buhtle za koje nije preostalo vremena. Za mamu još uvek može da pripremi već skuvanu pileću supu, treba samo da je podgreje i ubaci testeninu, macesa za knedle nije imala, a Luki će ispržiti ribu koju je kupila juče i ostavila da se odledi u frižideru. Ni ona nije ništa jela od kada su krenuli iz Novog Sada. Jedino je popila tri džezve kafe, i sudeći po pepeljari, popušila najmanje dve kutije cigareta.

***

Bilo je čudno sa koliko su samo lakoće, i pored bombardovanja, sasvim prirodno, opet ušli u svakodnevnu rutinu zajedničkog življenja. Ustajali su rano, sa samim svitanjem, jer su već do deset uveče gasili svetla i odlazili na spavanje. Uz crnu kafu, bez reči, Luka i Vesna bi odslušali najnovije vesti, a odmah zatim, neumiven i neobrijan, Luka bi besomučno krenuo u sređivanje bašte i voćnjaka žestinom koju poljski radovi nisu zahtevali. Ove godine bademi su im izuzetno dobro rodili. U stalnom kockanju s februarским mrazem rani cvat voćki je pobedio.

Svakog jutra Vesna bi prvo okupala i obukla mamu, posela je u veliku pletenu stolicu okrenutu prema zalivu i nahranila milihrotom umočenim u belu kafu, kao nekada dok je na isti način hranila decu. Kašastu smesu polako je odlagala majci u usta pazeći da se starica ne zagrcne, a zatim pažljivo hvatala odbegle kapi tekućine sa uglova usana. Decu je bila u stanju da očisti samo jednim brzim potezom kašike, dok je na majčinom licu bela kafa zaostajala u gustoj mreži sitnih bora.

Nakon doručka, polako izgovarajući svaku reč, glasno bi majci čitala članke iz novina, a onda videći kako joj pogled odsutno luta preko zaliva, upitala - Da li da nastavim? Majka bi potvrdno klimnula glavom, a Vesna bi poslušno nastavila da čita, nesigurna da li je starica sluša ili možda čuje

neko drugo štivo, a pred očima se bez reda otiskuju nepovezane slike zaostale u svesti, slobodno plutajući niz struju zamagljenih sećanja.

Kako se njihova kuća nalazila dosta visoko iznad zaliva, preko velike antene na krovu, uspevali su da direktno hvataju italijanske televizijske programe. Tih dana nisu im bili zanimljivi. Iako ih je delio samo Jadran, u tom trenutku nisu imali ničeg zajedničkog s preteranom razdraganošću najavljiivača sa suprotne obale, stalnim pričanjem i reklamama, starim ljubavnim šlagerima i izveštacenim smejanjem poznatih gostiju u studiju. Jedino su se prisiljavali da redovno prate konferencije za štampu vrhovne komande Atlantskog pakta. Jednako nestvarne izveštaje o najnovijim vojnim dejstvima slušali su gotovo nezainteresovano, nesigurni šta da misle, ne uspevajući da iz mnogobrojnih detalja izdvoje bar poluistinu, niti da ocene pravi učinak rušilačke moći te ogromne, na njih uperene, bezlične sile.

Pete sedmice bombardovanja za port-parola Atlantskog pakta postavljen je nemački generalmajor Walter Jertz. Pogrešno je izgovorio imena gradova i sela, reka i planina. Izgledalo je kao da sredovečni, službeni zastupnik NATO-komande bez žara reda detaljnu mapu čitave zemlje. Vesna i Luka nisu bili sigurni da li je taj glasnogovornik Atlantskog pakta bio odabran slučajno ili namerno. Teško je bilo reći da li se radilo o nemačkom izravnjavanju računa za poraze u ratovima od pre pedeset četiri ili osamdeset i jedne godine, američkim slepilom da primete ironiju novonastale situacije, osvetom, sveopštom neosetljivošću ili željom da nanese na uvreda peče što više.

U predvečerje, ona i Luka seli bi na terasu pored majke i bez reči, uz čašu vina i suve smokve dokono posmatrali avione koji su se nakon bombardovanja, napuštajući kopno u dugačkoj liniji, vraćali za Aviano, vojnu bazu negde severno od Venecije. Pošto je za pilote bilo bezbednije da ne sleću s municijom, nepotrošene bombe svakodnevno su izbacivali u otvoreno more pored plaža sa vanjske strane zaliva. Kao da se mreste, iz svojih mehaničkih utroba, avioni su ravnomerno istiskivali preostali teret: sitna, crna zrnca, sa trema ne veća od semenki maka.

Dok bi na dno zaliva već uveliko plegao sivkasti suton, a njihova kuća tek utonula u meku senku okolnih planina, bombarderi koje su pratili pogledom još su dugo plovili, a zatim jedva vidljivi nestajali kao mrki krstovi prema, zaostalom sjaju kasnog, popodnevnog sunca. Biće kiše, neočekivano bi rekla mama prekidajući ćutanje, misleći da su avionski motori potmula grmljavina letnje oluje.

Da li se radilo o novom ratu, vojnoj operaciji, odmazdi ili agresiji Atlantskog pakta, Ujedinjenih nacija, Sjedinjenih Država i Zapadne Evrope ili čitavog sveta protiv krnje Jugoslavije, Srbije, jednog čoveka, socijalističke vojske ili paravojnih, nacionalističkih formacija, za njih kao posmatrače, slučajne svedoke i taoce u krajnjoj liniji nije predstavljalo nikakvu razliku. Oni će nastradati, jer su se slučajno našli na krivom mostu, u krivoj televizijskoj stanici, putničkom vozu na pogrešnoj koti pruge ili na najvišem spratu krive stambene zgrade. A sledećeg dana preko televizije njihova obezbeđena sekunda svetske slave biće bezimena i šturi izveštaj staloznenog port-parola vrhovne komande Atlantskog pakta u besprekorno ispeglanoj uniformi na konferenciji za štampu, s kratkim izvinjenjem zbog neispravnog sistema za navođenje raketa, netačnog proračuna pilota, loše vidljivosti ili jednostavno ljudske greške koja ne zahteva dalje objašnjenje do novog vojnog izveštaja. Kao kola-teralna šteta u zemlji osuđenoj da nestane, s dobro prostudiranom neodređenošću tog izraza, niko neće snositi odgovornost za njihovu slučajnu, nevažnu smrt.

U subotu 15. maja 1999. pedeset trećeg dana bombardovanja Vesna je našla majku ukočenu u stolici kada je otišla da joj odnese ručak. Suzbijajući paniku, Vesna brzo odloži tanjir sa supom i kašiku na obližnji sto, otkopča majci bluzu i šaku stavi na njene još uvek mlake grudi. Zatim podiže staričinu ruku oklembesenu preko naslona stolice pritiskajući palac na ručni zglob pored istetoviranih brojeva, ratnim žigom kojeg je majka s nelagodnošću, čak i leti, prikrivala dugačkim rukavima. Cifre su već bile delimično izbledele u tamno-sivu boju. Vesna bezuspešno nastavi da traži puls iako je po opuštenoj vilici i poluzatvorenim, odsutnim očima bilo očito da je majka mrtva.

Sledećeg dana sahranili su je na susednom brežuljku, groblju ispred crkve Svete Petke, samo u prisustvu Vesne, Luke i njegove rodbine, tiho, bez ikakvih govora ili rituala.

Već se bilo uveliko razdanilo kada se Luka pojavio na terasi. Kao i svakog jutra krene da razlaže detaljne planove šta sve mora da se uradi tog dana. Odlučio je da se nakon doručka spusti u Tivat da vidi da li možda ima sveže ribe.

Svega nekoliko minuta nakon što je Luka zašao iza okuke u svojoj besmislenoj potrazi za ribom, Vesna primeti čoveka u tamno-sivom odelu sa zagasito crvenom kravatom kako se polako penje prilazom prema kući. Nijednom ne pogledavši u njenom smeru, nesvestan da ga Vesna posmatra sa polumračne terase, zastajkivao je pri svakom koraku i sebi nešto glasno govorio, neprirodno gestikulirajući

rukama, kao da uvežbava recitovanje estradne poeme.

Kada se približio baštenskoj kapiji Vesna prepoznala Ratka Tomanovića, suseda iz kuće niz cestu sa leve strane, nekih stotinak metara od njihovog prilaza. Zbog brežuljka pokrivenog borovim šumarkom koji ih je delio, sa njihovog trema jedva se nazirao samo gornji deo krova kuće Tomanovića. Pošto su se u Tivat uvek spuštali kolima retko su ih vidali. Ponekad u samoposluzi ili na plaži, zastali bi da se pozdrave, ali Ratko je uglavnom pričao s Lukom o ljudima koje Vesna nije poznavala.

Gospodin Tomanović je podigao pogled tek kod samih stepenica terase, ali se nije iznenadio što Vesna tu sedi za stolom. Ona se pitala da li je razgovarao s Lukom koji je morao da se s njim mimoide na cesti.

- Lijepo vam je ovdje. I crkva se dobro vidi - zaključio, pokazujući prstom u pravcu Svete Petke.

Na reveru sakoa Tomanović je imao ušivenu široku, crnu traku, od veštačke svile ili nekog sličnog, suviše sjajnog materijala.

- Umro mi je otac - reče, primetivši Vesnin pogled.

- Žao mi je.

Odbije kafu i sok što mu je Vesna ponudila pravdajući se kiselinom u stomaku.

- Znaće gospodo, za večeru izijeo cijeli pjat ugora, popio čašu vina i legao u postelju. A ujutro se nije probudio. Danas jesmo - sutra nijesmo. Tako vi je to...

- Kada bi čovek mogao izabrati, to je najbolji način da se ode.

- I ja to mislim. Tješi me ipak da je imao lijep vijek. Devedeset i jednu! A nikad nije bio u bolnicu. Na kraju, sve nas to čeka. Tako vi je to.

Vesna poslušno klimnu glavom.

- Sigurno to isto osjećate i u vezi vaše majke. I ona je bila sličnih godina kao moj otac.

- Da. Naravno. Mama je imala navršenih osamdeset osam.

- To je lijepa starost. Ali kud baš sad usred ovog čuda. Ni čestiti se sanduk ne može nać. Smutna vrijeme. Tako vi je to.

- Da - ponovo potvrdi Vesna.

- Moj je otac bio šesan, naočit čovjek, gospodo Vesna. Svidio bi se vašoj majci. Sjećam se ja nje dobro kad bi s vama dolazila preko ljeta, ali nije voljela da se kupa: sjedila bi ispod tamarisa uz more i čitala. Jel' tako?

- Da. Tačno.

- Bila je malo poteža žena. Jel'tako?

- Jeste, jeste. Vidim da se sećate.

- I eto, došla odje iz Novog Sada i pasala bogu na istinu. A kako se ono zvaše majka?

- Julija Rozenberg.

- Kako?

- Julija Rozenberg. Devojačko ime bilo joj je Vajs.

- A tako, Rozenberg kažete, to po vašem ocu?

- Da.

- Zanimljivo. To stvarno nisam znao. Vidite, gospodo Vesna, mi smo od pamtivijeka u ovim krajevima. Siguran sam da ste čuli za našu porodicu. Moj je otac cijeli svoj život proživio ovdje. Teško se nade ljepše mjesto na svijetu, pa zašto da se bilo gdje ide. Znaće, tata se nije bojao smrti. Nije bio baš neki vjernik, ali uzdao se u nešto. Ušao je u Partiju odmah poslije rata, moralo se. Sjećate se kako je bilo. Nisu ljudi imali izbora. Mi djeca smo s našom babom išli u crkvu, međutim on se nije nikada bunio. A sigurno je znao. Šteta da ga niste upoznali. Još je moj ćukundjeda davao pare za održavanje ove naše Svete Petke. Porodična tradicija. A sad najednom nema više mjesta na groblju. E moja gospodo, šta da vam kažem?

- Žao mi je. Kada je mama umrla Luka je razgovarao s Ocem Aleksandrom. Groblje je odmah tu, u blizini kuće. Rat je. Nije bilo izbora - zastajkujući odgovori Vesna, ljutita na sebe što se pravda.

- S Ocem Aleksandrom, znači. Poznajem ga ja dobro, zlatan čovjek, ali trebao je ipak ljude pitati. Ne mislim ništa loše, ali pogotovo kad je neko druge vjere. Moj je otac uvijek govorio: Neće mi biti teško otići jer znam da ću imati najljepši pogled na Boku koji se može zamisliti. I šta ćemo sad? Nema više mjesta.

- Sigurni ste?

- Ni jedno.

- Možda bi groblje moglo da se na neki način proširi.

- De bi moglo da se širi, moja gospodo. Vidjeli ste i sami one mede. To je sve nasuto da se napravi oni mali dolac za groblje. Neće bogumi sad moj otac Đuro Jokov ispod mede u one lomine.

- I šta predlažete?

- Pa mislili smo, kako nema izbora, da se možda naš otac pokopa zajedno s vašom majkom.

Od samog početka razgovora Vesna je očekivala da će njen nepozvani gost izneti baš takav predlog. Ali sada nakon što je Ratko Tomanović sasvim određeno izrekao svoj zahtev ili molbu, krv joj navre u lice, a grlo se stisne tako da nije uspevala da proguta pljuvačku koja joj je lepila jezik za nepce, premda nije bila sigurna da li je ljuti drskost te

ideje ili će zbog svega što se poslednjih meseci događalo iznanađa nekontrolisano zaridati.

- To nije tako loše rješenje. Zašto bi to smetalo našim roditeljima?

- Gospodine Tomanoviću, nisam kompetenta da kađem šta bi "našim roditeljima" odgovaralo, a šta ne bi.

Vesna je reagovala grublje nego što je name-
ravala. Primeti da se gospodin Tomanović prezno-
java i okleva s odgovorom ne želeći da dalje zaoštri
situaciju, svestan da bez njenog pristanka ne može
da pokopa svog oca u grob njene majke.

- Moj otac je bio šesnaest, naočito čovjek, onako
pravi junak, sve do kraja. Veliki, sijedi brkovi.
Plećat. Usukan. Voljele ga žene i te kako. A i vaša
mama je imala lijepo lice, naročito one velike, crne
oči - prava dama. On udovac već tolike godine, a
ona udovica...

Vesni je, bilo je to očito, da je Tomanović
nastoji odobrovoljiti šalom, ali pošto se i sam ose-
ćao nelagodno u neuspelom pokušaju da bude
duhovit, svoje primedbe je izgovarao bez imalo
lakoće, teško i sporo, kao da se iza svake reči na-
lazi zapeta. Kako mu je postalo jasno da ovim
pogrešnim pristupom samo još više umanjuje šanse
svog oca, zapetljao se, nesiguran na koji način da se
izvuče.

- ... pa eto može im biti lijepo zajedno.

Vesnu neočekivano zahvati nekontrolisan smeh
zamišljajući kako mrtvački sanduk starog Đure Jo-
kova vatreno zaskače, poput podivljalog pastuha, na
mrtvački sanduk njene majke. Pokušavajući da smeh
što brže suzbije, rukom prekrije usta, pa nastojeći
da se iskašlje ispusti poluglasni, hripavi zvuk sličan
grcanju.

- Jao, izvinite, gospodo. Nadam se da se niste
uvrijedili. Ja se to šalim, onako, od muke. Znam da
nije trebalo. Žao mi je.

- Ne brinite, gospodine Ratko. Sve je u
najboljem redu. Život je, u stvari, veoma smešan.
Zar to niste primetili?

Gospodin Tomanović se zbuni, nesiguran kako
da odgovori na njeno nelogično pitanje.

- Znae, od svega mi je najvažnije da ispunim
očevu posljednju želju, jer bez toga nema mira ni
njemu ni meni. Nemojte se ljutiti, ali treba da znate,
mi smo upravo dobili neki novac i dobro bi vam
platili za vašu uslugu. Samo recite - "da"- i siguran
sam da ćemo se oko svega lako nagoditi.

Od Luke je čula da je gospodin Tomanović za
male pare upravo prodao mafiji iz Podgorice kitnja-
stu, porodičnu palatu s lepim venecijanskim prozo-
rima u srcu starog Kotora. Godinama zapuštena i
delimično nacionalizovana pod komunizmom, zgrada

je pretvorena u javnu kuću s devojkama iz Ukrajine
i Moldavije, zarobljenicama jedva nešto starijim od
šesnaest godina. Bio je to unosan posao sa tolikim
vojskama mirotvoraca pod zastavom Ujedinjenih
nacija u susednoj Bosni i Hercegovini i sve mnogo-
brojnijim trupama međunarodnih humanitarnih orga-
nizacija svih boja i provenijencija.

- Gospodo, ne morate mi za sada ništa odgo-
voriti. Znam da vas je sve ovo strefilo, onako, kako
da kađem, iznenađa, kao i mene. Jasno mi je da
prvo želite razgovarati s mužem. I o svemu malo
razmisliti. Ali eto, u ovakvim situacijama ljudi se
moraju međusobno pomagati. Biću slobodan da opet
navratim večeras, pa ako možete, moju ponudu pro-
diskutirajte s Lukom. Znae, ja i on se poznajemo
još iz djetinjstva.

- Da, Luka mi je rekao da ste išli skupa u
osnovnu školu.

- Jedino, tata je prekjueer otišao. Nema se mno-
go vremena. Ali neću vas više zadržavati. Siguran
sam da imate posla.

Vesna se spusti s gospodinom Tomanovićem niz
stepenice sa terase i isprati ga popločanom kame-
nom stazom oivičenom žbunovima lavande sve do
poluotvorenih baštenskih vrata. Tu se dugo s njim
rukovala i još jednom obećala da će razgovarati s
Lukom čim se vrati kući, iako je bila potpuno sve-
sna da za to nema nikakve potrebe.

Tucanik se ravnomerno krunio pod cipelama
gospodina Tomanovića dok je stisnutih ramena i
pognute glave, sporim korakom silazio niz strmu
kosu. Samo je jednom ili dvaput, pre nego što je
nestao iza okuke s nepoverenjem podigao pogled
prema nebu gde je kroz niske oblake dopiralo
potmulo brujanje dalekih i nevidljivih motora.

Trebalo je da gospodinu Tomanoviću kađe da se
samo malo strpi do kraja bombardovanja. Da oca
privremeno smesti, čak i ako to nije najzgodnije, na
groblje u Tivtu ili Kotoru, ne duže od nekoliko
meseci, najviše godinu dana, jer je ta kratka odgoda
ionako beznačajna prema večnosti. Onda, kao dobar
sin, može još jednom da ga sahrani sa svim
počastima, molitvama i cvećem. Starac je to sigurno
zaslužio samom činjenicom što je toliko dugo živeo.

Uskoro će jedno mesto na slikovitom visu pored
kamene crkvice Svete Petke biti ponovo slobodno. I
pored veličansvenog pogleda na modri zaliv usaden
među sivim, raspucalim stenjem, i pored tišine,
prijatnog mirisa borove smole i soli koji se uvek
osećaju na toj padini iznad mora, mama će se
vratiti, čim bude mogla, u ravnicu, na jevrejsko
groblje u Novom Sadu, gde je očekuju. Trebalo je
da to odmah kađe gospodinu Tomanoviću. Tamo će
u miru počivati pored tate i prijatelja. Koliko dugo

teško je predvideti; sve do sledećeg bombardovanja, do novog rata, do sveže krvi, sve dok neke uvek nanovo probuđene senke noću ne iscertaju kukaste krstove katranom po spomenicima ili razmrskaju mermerne ploče nad mrtvima. Ne treba suviše očekivati od života niti od smrti, a još manje polagati nadu u nova vremena. Vesnin je propust bio što ranije nije nazirala mutni obris budućnosti kako na horizontu u zasedi strpljivo vreba.

Balfur Hakak

Ivo Andrić romansijer i humanista

Ivo Andrić, veliki srpski književnik, uveo me je u probleme srpskog postojanja, suštinu prirode ovog naroda kroz vekove i olakšao mi pristup romanima koje je napisao. Oni koji su otkrili svet srpske kulture razumeće me.

Naravno, Andrić nije bio jedini među onima koji su nas usmeravali u procenjivanju razvoja moderne srpske književnosti, ali čovek mora ponovo da pročita njegove rane priče da bi mogao da shvati koliko je on veliki pisac bio.

Druga indikacija duha i karaktera Andrićevih romana je činjenica da uprkos svom dubokom razumevanju koji su pretili srpskoj nacionalnoj egzistenciji u katastrofičnom vremenu, fizičkom i duhovnom, uprkos činjenici da je, kao i njegovi savremenici, bio stalno ophrvan kompleksnim problemima, dokazao se kao jedan od najhrabrijih boraca za izlazak svog naroda iz nedaća – i možda je najharmoničnija ličnost koju je era stvorila.

Životni vek Ive Andrića obuhvata najdramatičniji period u novijoj srpskoj istoriji. On je bio jedinstveni humanista u generaciji koja je proučavala srpsku prošlost, da bi tražila savet za svoj put u budućnost. Čini se da ovaj optimistički humanizam, prožet implicitnom samouverenošću, bez trunke sumnje, daje ključ za razumevanje njegovog celokupnog stvaralaštva.

Odlomak iz reči Balfura Hakaka, predsednika Udruženja izraelskih književnika na Međunarodnom susretu pisaca Beogradu 2006.

Prevod: Nataša Danilović

Iz izraelske umetnosti i književnosti

Međunarodni susret pisaca i prevodilaca u Jerusalimu

Pod naslovom “Kisufim” – međunarodni susret pisaca koji pišu na stranim jezicima (ali i na hebrejskom), održan je od 7-10. decembra 2009. u Jerusalimu.

Na ovom skupu uzelo je učešće 53 književnika iz dvadesetak država koji pišu na jezicima zemalja u kojima žive, ali su teme njihovih knjiga uglavnom jevrejske. Autori ovih dela su najčešće bili Jevreji, tako da je i osnovna tema susreta bila: “Domovina i jezik”. Sem pozvanih pisaca i 15 moderatora o kojima je još pre početka susreta objavljena obimna knjiga u kojoj su predstavljeni biografijom, fotografijom i bibliografijom, ovom skupu su prisustvovali i učestvovali mnogi novinari, profesori, lingvisti, filolozi... tako da su sale u kojima su se razgovori vodili ponekad bile nedovoljne da prime sve zainteresovane. U knjizi “Kisufim” objavljen je i fragment priče ili romana pisca ili pesma na jeziku na kom je tekst objavljen, ali i u prevodu na hebrejski i engleski.

Moderatori su vodili obično grupe od četiri pisca koji su se u svojim knjigama orijentisali na slične teme. Drugog dana susreta pisci su sami pročitali odabrani odlomak literature na jeziku kojim pišu, dok je istovremeno na video-bipu emitovan taj tekst na hebrejskom i engleskom jeziku. Tako sam ja pročitala odlomak iz svoje priče “Kod Kapulskog”, objavljene u *Politici* 2. aprila 2006, što je naznačeno u knjizi “Kisufim”.

U organizovanje ovog susreta uloženi su veliki trud pisca i glavnog urednika književnog časopisa “Dimuj” (“Razmišljanje”) pesnikinje Hava Pinhas Koen i dra Mihaela Kramera, direktora “Lechter Instituta za istraživanje književnosti”, kao i mnogih drugih saradnika.

Pisci su predstavljeni na 14 jezika, najviše njih piše na hebrejskom, pa zatim na engleskom, ruskom, francuskom, španskom, pa i srpskom, ali mnogi od njih su prevodjeni i na druge jezike i dobitnici su eminentnih književnih nagrada u svetu i Izraelu. Neki od prisutnih na ovom skupu poznati su našoj čitalackoj publici, među kojima Hava Pinhas Koen, Aharon Apelfeld i Haim Guri.

Na programu “Kisufim” pesme Haima Guria, izvodjene pod naslovom “Jedna orijentalna pred-

stava”, kao kompozicije uz klavirsku pratnju Orija Lasmana izvodjene su u sjajnoj vokalnoj interpretaciji Mei Israeli. U svom stavu prema temama “izgnanstvo” – “domovina” – “kuća” učesnici razgovora imali su različit stav. Neki od njih smatrali su da izgnanstvo pripada prošlosti, a da se dom danas može izabrati. Takodje i kada je bila reč o jeziku, mišljenja su bila podeljena. Većina je smatrala da se jezik ne može odabrati i da je jedini na kome se stihovi mogu pisati, maternji jezik, kao i da se domovina u kojoj će se pisac roditi ne može izabrati. Bilo je i književnika kojima smeta što ih u dijaspori nazivaju jevrejskim piscima, jer kažu da pisac, pre svega, pripada literaturi i jeziku na kome stvara, a ne nacionalnoj pripadnosti koju mu je sudbina odredila.

Jevreji se smatraju “narodom knjige” i njihovo stvaralaštvo traje vekovima, vezano za istoriju tokom koje su dve hiljade godina živeli u izgnanstvu, međutim savremeni svet stvorio je novu dijasporu u kojoj danas žive milioni književnika.

Inicijator susreta “Kisufim”, održanog prvi put aprila 2007, je Hana Pinhas Koen, rođena 1955. Na Hebrejskom univerzitetu u Jerusalimu studirala je književnost i istoriju umetnosti, gde je postala član tima istraživača i stekla magistraturu. Godinama je predstavljala nove knjige u izraelskoj štampi i imala svoju kolumnu u listu *Maariv*. 1989. osnovala je časopis za kulturu, umetnost i literaturu “Dimui”. Objavila je šest zbirki poezije i dobila nekoliko značajnih književnih nagrada. Njene knjige prevedene su na deset jezika.

Ana Šomlo

RUVIK ROZENTAL guru hebrejskog jezika

Hebrejski jezik, formiran još u vreme nastanka Starog zaveta, na kome se već stolicima stvara književnost u svetu i stavljen u filološke okvire dolaskom prvih doseljenika u Palestinu, zvanično definisan kao državni jezik proglašenjem države Izrael 1948. i nadalje razvija svoju pisanu formu, ali i sleng koji nezadrživo vri novim izrazima.

Nije lako snaći se u pisanoj reči bez vokala u književnosti koja svakodnevno donosi nova dela mladih pisaca, pa ni za one koji su na ovom tlu rođeni i na ivritu završili škole, postavlja se pitanje nekih novih reči, idioma i kako ih razumeti. Tako je novinar, filolog i pisac Ruvik Rozental postao “guru hebrejskog jezika” koji je svo svoje znanje, iskustvo i umeće posvetio analitičkom pristupu hebreistici. On je veoma rano, još kao student, počeo da saradjuje u raznim izraelskim novinama, pa je zatim uređivao književne podlistke, postao urednik u štampi. Pisao je za najpoznatiji list u zemlji “Ha-arec”, za “Hadašot” (*Vesti*, najtiražniji list), a kasnije je uređivao i časopise “Status” i “Politika”. Danas je glavni urednik časopisa “Lica”. Na “Otvorenom univerzitetu”, na Odseku za novinarstvo predaje sociologiju, a na Univerzitetu Bar Ilan – hebrejski jezik. Dobitnik je značajne nagrade “Sokolov” za svoje novinarske priloge.

Moglo bi se pisati i o Rozentalovim romanima, međutim, ovog puta je tema njegov rad u oblasti filologije. Stoga treba, pre svega, navesti njegovo značajno delo “Rečnik slenga”. Rozental je počeo ozbiljno da se bavi hebrejskim jezikom 2000. godine. On je u svoj rečnik uneo desetine hiljada reči i izraza koji su ušli u govorni jezik Izraelaca. Godine 2007. objavio je “Leksikon života” u koji je uneo izraze jezika kojima se u Izraelu govori, što je specifičnost govora u ovoj zemlji. Drugačije se izražavaju ljudi koji žive u kibucima od onih kojim govore gradjani. Pobožni Izraelci imaju svoj jezik, kao i vojnici, dok žitelji se Jerusalima drugačije izražavaju od onih, recimo, u Haifi, ali i štampa primenjuje u novinama izraze koji se van pisanih sredstava komunikacije redje čuju... Ovih dana iz štampe je izašao “Rečnik idioma” Ruvika Rozentala koji sadrži 18.000 izraza, jezik epigrama, izreka, novih izraza... Ovo delo stručnjaci su ocenili kao izuzetno ostvarenje ličnosti koja vredno “kao mrav” radi, otkrivajući nova saznanja i bogatstvo jezika koje može da posluži, kako običnom čoveku, tako i visokoobrazovanim stručnjacima da svoj jezik usavrše.

Ruvik Rozental rodio se 1945. u Tel Avivu. Njegovi roditelji su "Jeke"- Aškenazi, doseljenici iz Nemačke koji su se upoznali godinu dana pre Ruvikovog rođenja. Porodica Rozental nije imala mnogo sreće. Te nedelje, kada se rodio Gidi, mlađji Ruvikov brat, umro im je otac od raka. Majka ih je sama othranila, radeći kao socijalni radnik do kraja života, pre pet godina, kada je preminula u 91. Ali tragedija porodicu Rozental nije ni pre toga mimoišla, Gidi je poginuo u Jom-kiprskom ratu.

Ruvik je odrastao u kibucu Nahšon, gde je živio 24 godine. U Tel Aviv se vratio 1988. "Moja porodica su ljudi knjige", priča o sebi. "Otac mi je bio pesnik, pisao je na nemačkom jeziku, ali nije uspeo da se afirmiše, jer se doselio u Izrael. Njegove pesme otkrio sam kada sam prelistavao porodičnu poštu da bih napisao knjigu "Ulica cveća, br. 22." Moj deda, Kurt Prajer, bio je istoričar umetnosti i objavio je seriju knjiga iz te oblasti. Prevedene su na ivrit. Ja pišem neprekidno od svoje desete godine, ali sam ozbiljno počeo da studiram kada sam imao 28 godina i bio već otac dvoje dece.

Simha Siani - istraživač folklor

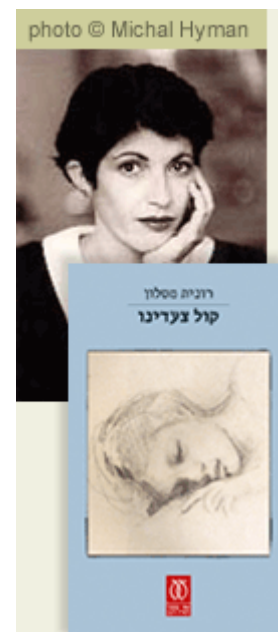

Simha Siani

Rodjena u četvrti Nahalat Cvi u Jerusalimu, gde žive doseljenici iz Jemena, Simha Siani je odrasla uz pesme i priče svojih roditelja, što ju je inspirisalo da se posveti istraživanju folklor i tradicije. To je bila i tema njenog magistarskog ispita koji je položila nakon studija na Hebrejskom univerzitetu u Jerusalimu.

Simha Siani je dečji pisac, ali ono što je karakteristično za njene knjige su stranice koje sama ilustruje i kaligrafska slova kojim ih ukrašava. Godine 1989. objavila je svoju prvu knjigu "Venac smirne", zatim "Rumija na čarobnom ćilimu" (1998). Odabrala je i priredila zbirku tekstova "Oni pripadaju ljubavi" i dečju knjigu "Rumija je stigla u Izrael" 2002. Svoja sećanja na detinjstvo u Nahalat Cvi opisala je u pričama "Večne ruže"(2006) i "Kap mleka" (2008).

Prestizna nagrada *Bernštajn* pripala spisateljici Ronit Matalon

Ronit Matalon dobila je književnu nagradu *Bernštajn* za 2009. godinu. Njen roman "Glas naših koraka" istovremeno je svrstan i u listu predloga za nagradu "Šapir".

Žiri dodeljene nagrade obrazložio je svoju odluku rečima "Delo Ronit Matalon još jednom potvrđuje njen izvanredan literarni stil i lingvističko savršenstvo, originalnost izraza i slikovitost opisa. Ona ume da oživi sećanja i hrabrost da dotakne politiku na jedan novi način. Sve ove odlike učinile su je pravim dobitnikom ove nagrade."

"Glas naših koraka" već se prevodi na engleski jezik i biće objavljen u njujorškoj izdavačkoj kući *Holt/Metropolitan*.

Poslednji Jevrej Jorama Kaniuka i na francuskom jeziku

Nakon nedavnog uspeha u Americi, (izdanje *Grove Press*), roman "Poslednji Jevrej" izaći će uskoro iz štampe i na francuskom jeziku, u prevodu Lorans Sendrovic. Kanjuk je u Francuskoj dobio "Nagradu za ljudska prava". Ovo delo vodećeg izraelskog pisca već je objavljeno u Nemačkoj, Danskoj i Švedskoj.

U Francuskoj se štampi roman najavljuje kao još jedno remek-delo izraelskog pisca: "To je snažna proza od koje ne možete da se odvojite, knjiga u

kojoj naviru sećanja na događaje koji su se dešavali pre dvadesetak godina, ali su uzbudljivi kao da se danas dešavaju.”

Joram Kaniuk rođen je 1930. u Tel Avivu. Ranjen je u Ratu za nezavisnost 1948. Živeo je deset godina u Njujorku, vratio se u Izrael 1961. godine. Njegove knjige prevedene su na dvadeset jezika i mnoge od njih dobile su međunarodne nagrade.

Uspeh izraelskog filma *Cena ljudskog života za 9.99 \$*

photo © Dan Porges

Etgar Keret

Izraelski reditelj Tatia Rozental režirao je film po scenariju priče Etgara Kereta pod naslovom “Cena ljudskog života za 9.99 \$”. Njegove kratke priče objavljene su u trideset i dve zemlje i uvek, kao i nakon filmske premijere, kritičari ističu Keretov nesvakidašnji pripovedački talenat. U “Le mond”-u piše: “Svakako idite da vidite film *Cena ljudskog života za 9.99 \$*. On ne liči ni na jedan drugi...radi se o susretu dve strane života – očaranosti i razočarenju – neka vrsta toplotnog udara zanosa sa tragičnim ishodom. To su momenti koje život donosi, ali mi ih ne prepoznajemo na vreme, jer oni mogu biti neobični i poetični.”

Etgar Keret najpopularniji je izraelski pisac među mladim čitaocima. Rodjen je u Tel Avivu 1967. godine. Od 1992. objavio je četiri zbirke kratkih priča i tri romana. Njegovo delo “Nestanak Kisindžera” proglašeno je jednom od 50 najznačajnijih izraelskih knjiga svih vremena, a scenario za film “Skin Deep” (*Površan*) dobio je više nagrada na međunarodnim filmskim festivalima i proglašen za izraelskog Oskara. Keret predaje na Odseku za film i televiziju na Univerzitetu u Tel Avivu.

Sabrana dela Natana Zaha

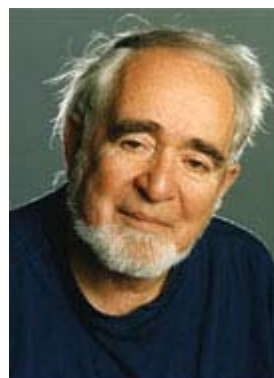

photo © Dan Porges

Natan Zah

Poezija Natana Zaha, izraelskog pesnika (1930) objavljena je u tri toma. Izdavač *Hakibuc Hameuhad*, imajući u vidu da je ovaj književnik bio jedana od vodećih ličnosti u stvaranju moderne izraelske poezije, nedavno prevedene i na kineski, a do sada na 23 jezika, očekuje interesovanje ovdašnje čitalačke publike. Zbirke pesama Natana Zaha nedavno su imale velikog uspeha u engleskom prevodu (*Atheneum* u Americi; *Royal Press* u Engleskoj) na francuskom (*Belfond*); italijanskom (*Donell*), španiskom (*Visor*) i arapskom (*Fradis El-Janabi*).

ANSAMBL MAKSA MORISA U IZRAELU

Plesni ansambl Maksa Morisa gostovao je u Izraelu krajem decembra i sa velikim uspehom produžio svoje nastupe u telavivskoj Operi do trećeg januara. Maks Moris smatra se za vodećeg savremenog koreografa i nazivaju ga “Mocartom modernog plesa”. Njegove igre su originalni spoj muzike i baleta, inspirisane narodnim igrama.

IZRAELCI U AMERIČKIM STUDENTSKIM KAMPOVIMA

Sohnut će narednog leta povećati broj studenata koji će provesti raspust u univerzitetskim kampovima Severne Amerike. Direktor Sohnut, Natan Šaranski, obrazložio je ovu odluku, donetu na Save-tovanju u Jerusalimu, krajem decembra, gde je glavna tema bila “Borba protiv antisemitizma” činjenicom da mnogi studenti, Jevreji, koju provode raspust u ovim kampovima, pod uticajem antisemitske propagande u svetu i pogrešne interpretacije političke situacije na Bliskom istoku, gube kontakt sa Izraelom i jevrejstvom.

Do sada je u ovim kampovima bilo dvadesetak mladih Izraelaca koji su pripadali organizaciji "Hillel", međutim, kako je predloženo, sada će se na dvogodišnjoj pripremi više od sto studenata obučavati o jevrejskoj tradiciji, položaju Izraela u svetu, nameri naroda da živi u miru sa svojim susedima, o čemu će upoznati studente u kampovima.

POEZIJA PUSTINJE

U Zdej Bokeru, gde je nekada živeo Ben Gurion, održan je u subotu, 9. januara Festival pustinske poezije. Kao i svake godine i ovog puta će se obilaziti pustinja Negev, čitaće se pesme, prodavati knjige. Ovom susretu prisustvovalo je stotinak pesnika, među kojima Amos Oz, A.B. Jehošua i Hajim Guri.

POVEĆANA IMIGRACIJA U IZRAEL

Izraelske vlasti saopštile su da se 16.200 Jevreja uselilo 2009. godine, što je prvo povećanje godišnjeg broja posle deset godina. Sohnut je saopštio je da je 2008. godine oko 14.000 Jevreja došlo da živi u Izrael.

U saopštenju se navodi da je ove godine 7.120 useljenika došlo iz zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza, a 5.300 sa engleskog govornog područja. Saopšteno je da se tokom protekle decenije ukupno 221.000 lica uselilo u Izrael. Oko 80 odsto od sedam miliona državljana Izraela su Jevreji, a ostatak čine Arapi.

Lili Zamir

Nova poezija

Pesma nova budi se u srcu mom
Pesma jednostavna i jasna.
Umorila me je pesma ratnička i bolna
Prezrela sam stihove protesta.
Pesma je moja nova – al' i stara
To je pesma koju duh stvara
Stihovi prirode - i vera
U snagu zahvalnosti – što se još uvek
Ljubavu mogu nadati!!!

Izraelska pesnikinja Lili Zamir doktorirala je na opusu Danila Kiša. Njena knjiga – *Danilo Kiš, jedna bolna, mračna odiseja*, objavljena je u izdanju *Ateneuma* iz Beograda.

Reči lete, ostaje napisano

Ja, pisac ovih redova, proizvod sam kraja treće decenije dvadesetog veka i, eto, doživela sam i početak novog veka i milenijuma.

Imala sam "burnu prošlost". Nekoliko puta sam počinjala život, ne samo "novi", već život uopšte. Menjala sam identitet, lagala u odbrani od zla, u nastojanju da bar nakratko izbegnem kobnu sudbinu. Upoznavala sam likove karakterne crte ljudi koje sam volela i koji su me voleli, ali i onih kojima sam predstavljala neprijatno breme. Išla sam putevima, nekada i stranputicama, tražila pravdu... Pa šta mi je još ostalo sada i ovde? Samo jedno sećanje i zaborav.

Ljudi su mi savetovali da moj taj i takav život, nimalo svakodnevan i dosadan, zabeležim opišem jednostavno, istinito, neulepšano. Govorili su mi da se iz njega, tog i takvog života, mogu izvući zaključci, poruke i pouke, ali je ipak ostalo niz problema i nedoumica. Pre svega, meni – koja sam celog svog dugog veka pisala o drugima – teško je bilo da pišem ne u trećem, već u prvom licu jednine i iz te perspektive da opisujem ljude i objašnjavam događaje, iako ni u prvom niti u trećem licu jednine ne može biti potpune objektivnosti.

Pa ipak, pitala sam se, ima li nekog bliže meni od mene same, bliži od nekog ko nije integralni deo mene? Da li neko može opisati bolje od mene sve neobičnosti koje su me zadesile, sastav svega i svačega, moje tuge i čežnje za nestalim bližnjima, žudnja za prostranstvima u raznim zatvorima, pogledima odozgo, odozdo, sa strane, spolja, iznutra. Može li neko bolje od mene opisati kako se živi "normalno" uz podelu ličnosti, kako se beži od istine u svetu laži, lebdi iznad sebe. Kako se može živeti samo u svetu mašte? Kako se može živeti i preživeti u stalnom strahu da me – pa makar na trenutak – napusti, izneveri pamćenje, da me spopadne neki blok, pa da se vratim originalnoj

sopstvenoj osobi i otkrijem se, a život mi je zavisio od toga pred kim bi me taj blok spopao. Ustanovilo se da je sve moguće.

Postavljalo mi se pitanje: da li uopšte oveko-večiti ili zaboraviti sećanja? Ako tvdoglavo budem odbijala da pričam ono što mi se događalo i dogodilo zašto neljudi ne bi imali pravo da negiraju sve što sam doživela i opisala, ja i meni slični. U svakom slučaju, ja gotovo ništa nisam zaboravila, čak ni ono što boli, boli, i gde bilo kakva terapija, pa i autoterapija slabo pomažu. A da li pisanje smiruje duhove? O ne, pisanje ne samo što ne smiruje duhove, već nudi iz dubokog sna đavole. Zato znajte i pazite – ja vas upozoravam: nemam filtere između nozga i jezika, niti dlake na jeziku!

Ja (a verujem da u tome nisam jedina) nikako ne mogu da budem zaštićena od prošlosti. Preživljavala sam je zahvaljujući sposobnosti i da zaboravljam i da pamtim. Često sam pokušavala da prošlost potisnem u zaborav, ona je uvek tvrdoglavo bila tu. Možda mi se ipak izbrisalo nekoliko ćelija sećanja, što ne mora baš da bude sindrom amnezije, a možda postoji neka žljezda sećanja koja se može – u vreme ili nevreme – aktivirati, pa me i to vezuje i obavezuje.

A ako je tako, ako je odluka pala, onda je bilo pitanje gde i kako početi, kojim putem ići, gde se zaustaviti? Prvi redovi su bili najteži, nešto kao kod putnika na početku uspona aviona: osećanje nelagodnosti, pritisak u ušima, ali onda progutaš pljuvačku, udahneš duboko i – eto priče. Postavljalo se pitanje hoću li naći pogodan jezik, hoću li se dobro izraziti, hoće li me razumeti, shvatiti i oni kojima su ti događaji tuđi, neprijatni i daleki, ne samo od očiju i srca, ili ću im biti dosadna, što je ponajgore.

Ako su život priče, bilo istine ili laži, glavna junakinja treba da umre "na kraju balade". Jasno je čime se završava život, svaki život. Smrt je, kažu deo života. Bez života nema smrti, a ja sam još s ove strane života. Postavljala sam sebi pitanje: da li da tu činjenicu iskoristim koliko mogu i stignem, ili da se – kada se za mnom budu zatvorile kapije života – mogu osloniti na nekoga ko bi na sve to gledao s empatijom, ko bi i kako mogao završiti moju priču i da li bi toga nekoga vezivali i obavezivali neki moralni konci, a ne hladno, "spolja"?

A šta će o meni govoriti posle mog konačnog odlaska? Neka ih, neka pričaju sve, samo ne da sam bila beskičmenjak. Verujem da će nekima pasti teret sa srca mojim konačnim odlaskom, naročito onima koji ne vole da im se neka priča potvrdi činjenicama! Činjenice su njihovi neprijatelji. A ja sam suviše često iznosila činjenice.

Eto, toliko dobrih pitanja. Kamo sreće da imam odgovore na njih, na bar deo njih.

Često su me pitali, a sada još češće – da li se bojim smrti. Moj iskreni odgovor NE! Nekoliko puta sretale smo se gotovo oči u oči. Jedino me muči i užasava pomisao na mučno, bolno i dugo umiranje. Ono što mi se čini Božjim darom jeste rasna smrt, koju Jevreji nazivaju *Smrt u poljupcu*.

I tako – odlučila sam da pišem, jer su još mudri latini govorili: *Verba volant, scripta manent* (Reči lete, ostaje napisano). Pisala sam u svome malom stanu u Tel Avivu, mojoj "jazbini" s puno knjiga i papira, ali i suvišnih i nepotrebnih stvari, bez kojih ne bih znala da se snađem. Uzimala sam virtualni dalekozor da gledam u prošlost, a za budućnost okrenula njegovu drugu stranu, ona mi je bila dovoljna. Sada ili nikada, govorila sam sebi, i pokušala da rečima objasnim nešto što se rečima teško može objasniti. Da posle ne prebacujem sebi: iako mi je bilo dosuđeno da ne umrem mlada, otišla sam na "onaj svet" nedorečena, neostvarenih planova.

Mogu slobodno da kažem: ja nisam mogla da dodam godine životu, ali sam se trudila da dodam život godinama. Mislim da su mi u ovom poduhvatu pomogle ratne godine i tada stečeno iskustvo, kao i posleratne dvoipogodišnje "ferije o državnom trošku", ali i moje prethodno i prvobitno zanimanje – novinarstvo. Kod mene je radoznalost bila priroda, ne opcija ili opsesija. Pre nego što sam polazila na novinarski zadatak trebalo je da pronađem i proučim sve što se pronaći može, pa onda da sve vidim sopstvenim očima, da se lično uverim, a ne da se zadovoljavam pričama. Ako sam nekoga intervjuisala, meni je trebalo sve potanko i detaljno opisati, a onda i obrazložiti, kako bih ja to mogla da prenesem uverljivo onima koji će čitati...

Ali priznajem, bojim se... Meni – koja sam veoma rano naučila da spajam slova u reči i reči u rečenice, meni – koja sam uživala u lepoti i bogatstvu čistog srpskog jezika, meni je stran sadašnji način govora, siromašan i veoma začinjen pozajmicama, često neprikladnim, iz stranih jezika, ili minimalizacijama, kada se ceo spektar osećanja svede na jednu lokalnu reč. Ali bojim se: posle dve trećine dugog života provedenog izvan zemlje u kojoj sam se rodila, bojim se da je i moj jezik postao prilično "postan". Ako mi se to ipak dogodilo – neka mi čitaoci oprostite, ili mi bar to uzmu kao olakšavajuću okolnost.

(Iz knjige *Odjednom drukčija, odjednom druga*, Čigoja štampa, Beograd)

Ženi Lebl

KONCERT U POMEN ŽENI LEBL

Pored izvanrednih historiografskih knjiga (Jevreji u Beogradu, Jerusalimski muftija i dr), autobiografskih, prozih i poetskih tekstova (Ljubičica bela), nedavno preminula spisateljica Ženi Lebl zadužila je i muzikologiju. Zahvaljujući njoj i istoričaru Cvi Lokeru, pronađene su mnoge kompozicije već zaboravljenih autora sa jugoslovenskih prostora, žrtava Holokausta, kada se već mislilo da je njihovim fizičkim uništenjem zauvek ućutkana i njihova muzika (Švarc, Samlaić i dr).

U pomen na Ženi Lebl, u rezidenciji počasnog konzula Hrvatske u Izraelu g. Samuela Šlezingera priređen je 5. decembra koncert klavirskog dua Burštin-Harmac. Kompozitor i pijanista Mihail Burštin obradio je za klavir 4-ručno Varijacije na Mocartovu temu Rikarda Švarca (Zagreb 1897 – Jasenovac 1943?), pronađene u jerusalimskom Arhivu Eventov.

Ova interesantna kompozicija pisana je za vreme Švarcovih studija u Beču 1922. godine. Kao student čuvenog pedagoga Jozefa Marksa, Švarc se u ovoj kompoziciji predstavlja kao vrsni predstavnik poznog bečkog romantizma. Takva njegova muzika nije naišla na razumevanje kritike po povratku u rodni Zagreb. Zamerano mu je da u hrvatsku muzičku sredinu "donosi prefinjene bečke parfume, umesto da se divi ljepoti našeg poljskog cvijeća". Švarc je kasnije radio u operama u Splitu i Osijeku, da bi na poziv kralja Aleksandra došao u Beograd i bio učitelj dece u kraljevskoj porodici. U Beogradu je postao izuzetno cenjen pedagog, pijanista, muzički kritičar i kompozitor, dospevši i na mesto direktora najviše muzičke ustanove - Muzičke škole "Stanković". Odatle, zbog ženidbe sa Novosađankom Ružom Jovanović, prelazi na mesto direktora novosadske muzičke škole "Isidor Bajić" i razvija izuzetnu aktivnost u ovom gradu, zajedno sa Svetolikom Pašćanom. Na porođaju, supruga Ruža je umrla, tako da je Švarc dočekao ulazak mađarskih fašista u Novi Sad sa malim sinom Miletom Ludvigom. Kao rođenog Zagrepčanina, mađarski režim ga je prosledio hrvatskim ustašama, a ovi su ga vrlo brzo poslali u Jasenovac, gde mu se gubi trag.

Na tom kratkom putu između Novog Sada, Zagreba i Jasenovca, Švarc je negde sklonio svoje note i njihovi originali su neznanim putevima stigli do jerusalimskog arhiva. Ženi Lebl i istoričar Cvi Loker ukazali su na njih – i tako je krenula renesansa Švarcove muzike, 60 godina nakon fizičkog uništenja njenog autora.

Mihail Burštin, jedan od najistaknutijih predstavnika centralno-azijskog kruga kompozitora, koji se po raspadu SSSR-a uselio u Izrael, vrlo studiozno je ovu kompoziciju obradio za klavir četvororučno i sa velikim entuzijazmom je izvodi kako u Izraelu, tako i na gostovanjima u inostranstvu.

Pored Švarcovog dela, duo Burštin-Harmac izveo je i kompozicije Lista, Dvoržaka, Moskovskog, Mocarta, kao i efektnu Buštinovu kompoziciju Play.

Dušan Mihalek, decembra 2009.

Kafka u Givatajimu

Izraelski glumac Eli Gorenstein iz Givatajima nedavno je objavio da poseduje jedan prašnjavi kofer pun rukopisa neizmerne vrednosti. Eran Elijahu Ben Josef iz Udruženja Izraelaca Srednje Evrope pomogao mu je u sredjivanju davno zaboravljenih rukopisa, pisama, pesama, knjiga, časopisa i drugih papira dvojice filozofa - Martina Bubera i Šmuela Huga Bergmana; jednog od osnivača cionističkog pokreta Berla Katznelsona; izraelskog pisca i nobelovca Šmuela J. Agnona; pisma Maksa Broda; zaboravljenu poemu pisca, filozofa i cionističkog aktiviste Feliksa Velča, kao i pismo sa potpisom "Tvoj F." - Franca Kafke.

Dr. Feliks Velč (Felix Weltsch) je bio školski drug Franca Kafke u Pragu, ali su njih dvojica i Maks Brod postali nerazdvojna trojka tek na fakultetu. Velč se 1914. oženio Irmom Herc, a njihova ćerka jedinica Rut bila je majka Elija Gorensteina.

Između 1919. i 1938. godine Velč je izdavao cionistički časopis na nemačkom jeziku *Selbstwehr* (Samoodbrana) u Pragu. 1939. godine, nakon nemačke okupacije Čehoslovačke, iselio se u Palestinu, kao i njegov drug Maks Brod. Radio je kao bibliotekar u Jerusalimu. Objavio je niz knjiga iz oblasti filozofije i politike na nemačkom jeziku, a jedna od njih nosi naslov "Religija i humor u životu i radu Franca Kafke".

Velč je preminuo 1964, četiri godine pre Maksa Broda.

Pronađeno Kafkino pismo datira iz juna 1921. pisano tri godine pre njegove smrti. Bio je na lečenju od tuberkuloze u sanatorijumu Vila Tatra u današnjoj Slovačkoj. Devet meseci je boravio u sanatorijumu, od decembra 1920. i to je najduže odsustvo iz Kafkinog rodnog Praga.

Tokom tako dugog boravaka u sanatorijumu tri druga, Kafka, Velč i Brod su se intenzivno dopisivali. Kafka se pretplatio na *Selbstwehr* u kome su Velč i Brod često objavljivali svoje priloge.

U sanatorijumu je Kafka upoznao nekoliko zanimljivih osobao o kojima je pisao u lokalnom magazinu *Karpaten Post*.

Jedna od ličnosti koju je upoznao u Vili Tatra je Robert Klopštok, koji mu je bio vrlo blizak do zadnjih dana na jedan drugi način nego njegova poslednja ljubav Dora Dijamant. Oboje su ga negovali do smrti 3. juna 1924. godine u sanatorijumu *Kietling* u Austriji.

Poslednjeg dana Kafka je rekao Klopštoku: "Ubij me, inače ćeš postati ubica".

Izložba Ludwiga Bluma

Pod nazivom "Stvarno i idealno" otvorena je u decembru izložba Ludwiga Bluma u Muzeju Beit Hatfucot u Tel Avivu.

Blumovo slikarstvo, dosta potcenjeno, nalazi na međi između akademskog slikarstva i impresionizma. Kao i drugi njemu srodni umetnici, recimo Emil Jakob Schindler ili Rudolf Ribarz, teško da bi bio zapamćen van njegove rodne Austrije da se nije preselio u Palestinu.

Ludwig Blum je rođen u Moraviji 1891. godine, koja je tada pripadala Austrougarskoj, studirao je umetnost u Beču i Pragu i 1923. godine, u svojoj 32. godini, emigrirao u Palestinu. Boravio je i radio je u raznim evropskim zemljama. Blum je u svoju figurativnu, klasičnu paletu unosi neke elemente modernosti, ali nikada nije do kraja usvojio evropski modernizam prve polovine 20. veka. Međutim, taj Blumov stil se odlično uklapao u njegove pejzaže Jerusalima i drugih gradova Svete zemlje, stvarajući posebnu draž i privlačnost. Portreti Beduima, Jevreja iz Jemena za neke su kič, ali u današnjem postmodernističkom dobu i takvo slikarstvo ima pravo egzistencije. Da nema slikara kao što je Ludwig Blum, njegovog iluzionizma, Sveta zemlja bila bi manje romantična, a život u njoj daleko manje poznat ljudima širom sveta.

Nagradu Izrael za istoriju

Profesori istorije telavivskog Univerziteta, Anita Šapira i Benjamin Isaac, primili su godišnju Nagradu Izrael za 2008. godinu. Profesor Šapira istražuje istoriju Jevreja i Izraela 20. veka, a profesor Isaac napravio je značajan pomak u istraživanju istorije Jevreja rimskog perioda u istočnim delovima Imperije.

Protiv egalizacije fašizma i komunizma

U decembru je na trećem godišnjem skupu jerusalimskog Globalnog foruma za borbu protiv antisemitizma bilo 500 delegata iz šest zemalja, izjavila je Aviva Raz Šehter, direktor ministarskog Odeljenja za borbu protiv antisemitizma.

Dovid Kac, profesor jevrejskih studija na Univerzitetu u Vilnusu, napomenuo je da je Vigaudas Usackas, ministar spoljnih poslova Litvanije, propustio priliku da na Forumu osudi tendenciju u svojoj zemlji da se izjednače fašistički zločini za vreme Drugog svetskog rata sa onim koje su počinili sovjetski okupatori.

Udruženje litvanskih Jevreja u Izraelu tražilo je od Forumu da osudi Prašku deklaraciju koja pokušava da stvori lažnu simetriju između fašizma i komunizma, u nameri da umanjí smisao i stravičnost Holokausta.

Ministar Usackas je pokušao da koriguje svoju izjavu, ali su mu neki učesnici u diskusiji, kao na primer profesor političkih nauka sa Bar Ilana, Gerald Steinberg, prebacili da puko friziranje sopstvene izjave nije dovoljno za Forum, ali da bi ta izjava, svejedno, trebalo da bude objavljena u Litvaniji kao najava početka jednog novog vidjenja ratnih događaja.

Za vreme Drugog svetskog rata stradalo je 90% od 250.000 litvanskih Jevreja.

Libermanova poseta Rusiji

Ministar spoljnih poslova Izraela, Avigdor Liberman posetio je krajem decembra Rusiju gde je učestvovao na rusko-izraelskom sastanku međuvladine komisije koja se stara o jačanju ekonomskih odnosa dve zemlje.

Tom prilikom je Liberman, rođen u Moldaviji, razgovarao i sa premijerom Rusije Vladimirom Putinom, koji se pohvalno izrazio o uspešnoj političkoj karijeri izraelskog ministra.

Liberman se zalagao za jačanje ekonomskih odnosa Rusije i Izraela i nagovestio mogućnost da bi u sledećoj godini oko 400.000 turista iz Rusije mogli da posete Izrael.

Cinema Judaica

Sredinom decembra održan je 11. Festival jevrejskog filma u jerusalimskoj Sinemateci. Predstavljeno je oko 50 filmova iz celog sveta - igranih, kratkih, dokumentarnih - sa jevrejskom temom. Takođe, bili su prikazani i poznati jidiš filmovi, među kojima i *Istok i zapad* kojim je otvoren Festival. Film je mešavina verzije Sidnija Goldina iz 1923. i savremenog elektronskog i multimedijskog mjuzikla. Drugo značajno delo bio je film pod naslovom *Soba i po* u pomen Džordža Ostrovskog, jednog od osnivača Sinemateke. To je filmovana biografija rusko-jevrejskog pesnika Josefa Brodskog. Pre ovog prikazan je kratki film Vivian Ostrovske (Džordžove ćerke) o doseljavanju Jevreja iz Sovjetskog Saveza sedamdesetih godina prošlog veka u Jerusolim.

U okviru Festivala vodjna je i panel diskusija na temu Istorija i film. Više informacija o Jerusalimskom filmskom festivalu može se čitati na

www.jer-cin.org.il.

Elegantna lepota kineske kaligrafije

Dan Reisinger

U kibucu Hazorea u podnožju brda Megida održana je u januaru izložba kineske kaligrafije - 25 kineskih i 5 izraelskih slikara (Dafna Dor, Dani Zak, Rut Koen, Dorit Ringart) među kojima su i radovi Dana Reisingera.

Pan Tianshou

Kinesko slikarstvo i kaligrafija imaju dugu istoriju tokom koje se formirala specifična kultura, različita od tradicije Zapada. Ona u sebi ovaploćuje misao i duh kineske civilizacije. Kinesko slikarstvo predstavlja intelektualni integritet umetnika, njegovu moralnu opredeljenost i iskazuje autentičnu dušu kineskog čoveka.

Ivan Ninić

ADRIANA

Adriana Popović svoju prvu samostalnu izložbu je imala krajem prošle godine u galeriji "Klod Leman" na Monparnasu, u srcu francuske metropole, pod nazivom "U potrazi za umnoženim telom". Rođena je pre 30 godina u Parizu, gde živi i radi. Podučava vajanju školsku decu i odrasle žitelje Monparnasa. Adriana je završila studije geologije i arheologije, ali se definitivno opredelila za plastičnu umetnost. Njene skulpture se nalaze u Parizu, Londonu, Stokholmu, Njujorku:

"Moje skulpture su savremena interpretacija oblika u tri dimenzije. Čovek je, po mom mišljenju, sastavljen od drugih ljudi kojima je okružen. Sastoji se od stvarnih osoba, ali i od snova, košmara, pa i od nečeg demonskog!"

Baltazar Kublije, biograf prve Monografije vajarke Adriane, ovako ocenjuje njenu umetnost: "Duh umetnice Adriane duže će se zadržavati da krišom izrazi poruke, makar koliko one bile proročanske. Vajanje ljudskog tela moglo bi joj čak poslužiti da započne stvaranje jedne mitologije koju će drugi pokušavati da objasne u budućnosti. Međutim, umetnica i ne pokušava da ljubomorno čuva svoje umetničko sazrevanje. Ona u svojoj profesionalnoj aktivnosti uči i druge umetnosti vayanja u glini staroj tri hiljade godina.."

Na izložbi u Tel Avivu, u prijatnom ambijentu galerije *The Heder Bubia* Luksemburga, prikazana je od 22. 12. 2009. do 12.1. 2010. modelirana keramika i foto-skulptura.

Pronađen pokrov iz Isusovog doba

Arheolozi su na groblju nedaleko od Jerusalima pronašli ostatke platna u koje je bio zamotan pokojnik iz vremena kada se pretpostavlja da je živeo i Isus Hrist.

Analiza ovog platna pokazala je da se materijal bitno razlikuje od Torinskog platna u koje je navodno bio umotan sam Mesija, te su arheolozi zaključili da Torinsko platno nije iz vremena Hrista. Platno je, za razliku od Torinskog, vrlo jednostavnog tkanja i pretpostavlja se da je takvo tkanje bilo radjeno u vreme Hrista, javlja Slobodna Evropa.

Veruje se da je u Torinsko platno bio umotan Isus Hrist nakon raspeća, te da su obrisi muškog lica na njemu obrisi Hrista. Platno se čuva u katedrali sv. Ivana Krstitelja u Torinu, a niz naučnika već je izneo teorije o nastanku platna. Neke od njih, poput testa radio-aktivnim ugljenikom, pokazuju da platno nije autentično.

Analiza novopronađenog platna donela je još jedno otkriće. Izgleda da su Jevreji onog doba telo pokojnika umotali u dve tkanine, jednu kao pokrov za telo, a drugu za glavu. Pretpostavlja se da se to činilo kako bi, u slučaju da osoba zapravo nije mrtva, mogla maknuti pokrov s glave i dozvati pomoć.

U svetu

U vazduhu

Od Pavića sam se oprostio u vazduhu. Verujem da bi mu se dopala ta rečenica i prizor koji ona priziva: nas dvojica se grlimo kao dvojica trapavih astronauta, a on onda odlazi nagore, u svoje novo prebivalište, dok se ja spuštam na zemlju, u sneg i led. Doista se naše opraštanje odigralo u vazduhu. Naime, prvog decembra sam rano ujutru seo u avion koji je iz Frankfurta leteo za Kalgari. Kada se avion našao na dovoljnoj visini, na ekranima su emitovane jutarnje vesti i iznenada se ukazala slika Milorada Pavića, potom druga, praćena fotografijama naslovnih strana „Hazarskog rečnika” i drugih njegovih knjiga, ali pre nego što sam uspeo da uključim slušalice vest se završila i na ekranima su se pojavili fudbaleri ili neki drugi sportisti. I tako, iako nisam čuo samu vest, mogao sam, na osnovu strukture vizuelnih komponenti, da naslutim njen sadržaj: Milorad Pavić je preminuo i svet se opraštao od njega.

U Pavićevom slučaju to je bilo od posebne važnosti, jer je, desetak godina ranije, taj isti svet pokušao da mu po svaku cenu oduzme status značajnog pisca i da ga prikaže kao zadržanog nacionalistu, koji nije bio vredan ni pola lule duvana. Sada su mu, nakon smrti, pokazali dužno poštovanje koje će, verujem, biti praćeno i obnovljenim interesovanjem za njegovo delo.

Otuda mi se ta vest, koju sam video u avionu koji se podizao u nebo iznad Frankfurta, učinila izuzetno značajnom, jer sam je video kao simboličnu potvrdu promenjenog stava sveta, posebno Evrope, prema Srbiji. Ponovno uvažavanje Pavića označava, uveren sam, i obnovu interesovanja za visoke domete srpske književnosti i umetnosti uopšte. Stoga najavljeno ukidanje viza i otvaranje granica ne treba shvatiti samo kao poziv na šoping već i kao mogućnost da naša književnost dospe do još većeg broja čitalaca. U stvari, ona je poslednjih godina sve prisutnija, pogotovo u Francuskoj i ove jeseni su se u izlozima mnogih pariskih knjižara mogle videti knjige Vladana Matijevića, Vladimira Tasića, Svetislava Basare, Go-

rana Petrovića i drugih naših pisaca. Uostalom, na ovogodišnjem Sajmu knjiga u Beogradu izdavačka kuća „Stubovi kulture” zasnovala je svoj program na paroli: „Vi čitate u originalu ono što svet prevodi”. U tom smislu, „Hazarski rečnik” jedan je od najboljih ambasadora naše kulture i verovatno najprevođeniji savremeni srpski roman. To je knjiga koja je predstavljala trijumf postmodernizma, najavljujući njegov kraj i, u isto vreme, početak nekih sasvim novih pristupa književnosti, umetničkom delu i samom stvaranju. Jedna od onih knjiga koje, po prirodi stvari, na kraju postaju teret, nekad čak i prevelik, za svoje autore, tako da pod tim teretom posrću.

Pavić, sasvim sigurno, nije posrtao pod tim teretom, već ga je nosio sa lakoćom, ne prestajući da nas iznenađuje dubinom svojih uvida i na izgled neiscrpnim uzletima mašte. U tom pogledu, on je svakako dobar učitelj i ne treba da nas čudi što je uticao na brojne srpske pisce raznih generacija. A taj uticaj, sasvim sigurno, osećaće se i nadalje, u delima autora koji tek dolaze.

Zahvalan sam mu što me je početkom osamdesetih godina podsticao da priredim dvotomnu antologiju savremene svetske priče. Pokazalo se tada da je bio dobar poznavalac zbivanja u svetskoj prozi, te izuzetan urednik, pomalo strog ali spreman da sasluša i, ako treba, promeni svoje ocene. Doista ostajemo bez velikog pisca, pomislio sam posle našeg oproštajnog zagrljaja, gotovo zgrčen od osećanja gubitka, ali onda sam pogledao nagore i ugledao nasmešenog Milorada Pavića koji je pućkao lulu dok je znatiželjno razgledao svoj novi prostor i shvatio sam šta bi on rekao da je mogao da govori. „Ovo nije kraj”, rekao bi Pavić, „ovo je samo novi početak”.

I to me je smirilo. Kao mnogo puta do sada, Pavić je bio u pravu. Ne suočavamo se sa krajem nego sa novim početkom, odnosno kako bi rekao jedan moj prijatelj: „Nismo se promenili mi – promenili su se oni”.

Na kraju krajeva, najmanje je važno ko se, kako i koliko promenio. Važno je da pazimo da ne upro-pastimo novi početak. A kada on prođe, sve ostalo biće mnogo lakše.

David Albahari, Politika

U Jefimiji

Najprevođeniji srpski pisac doputovao iz Kalgarija u Trstenik na 26. književne susrete pisaca pod nazivom „Savremena srpska proza”

Književni portret Davida Albaharija bio je glavna tema 26. susreta pisaca u Trsteniku, pod nazivom „Savremena srpska proza”, tradicionalne kulturne manifestacije, koja je održana od 12. do 14. novembra u Narodnoj biblioteci „Jefimija”. Susretima pisaca prisustvovao je i Albahari koji od 1994. godine živi u Kalgariju, u Kanadi, a piše na srpskom jeziku.

„Zlatni Aleksandar” izraelskom filmu

NA 50. SOLUNSKOM FESTIVALU

Žiri pod predsedničkim autoritetom slavnog grčkog reditelja Tea Angelopulosa, u čijem je radu predano učestvovala i naša glumica Mirjana Karanović, odlučio je da nagrada „Zlatni Aleksandar” za najbolji film pripadne mladim izraelskim autorima Skandaru Koptiju i Jaronu Šaniju za angažovano filmsko delo humanih poruka „Ajami”. Pobjedničkom filmu pripala je i vredna novčana nagrada od 40.000 evra, što je još jedna potvrda važnosti učestvovanja u glavnom takmičarskom programu Solunskog festivala, namenjenom pre svega mladim filmskim stvaraocima i debitantskom filmu.

Jaron Šani sa nagradom

Nagradu „Srebrni Aleksandar” i 25.000 evra osvojio je rumunski reditelj Kalin Necer za film „Medalja časti”, jedan od tipičnih primera takozvanog novog rumunskog talasa. Filmovima „Ajami” i „Medalja časti”, ravnopravno je pripala i nagrada za najbolji scenario, dok je rumunski film osvojio i nagradu Međunarodnog žirija kritike i nagradu za najbolju mušku ulogu.

Kao prava poslastica za grčku ali i internacionalnu publiku, pokazala se retrospektiva dela Gorana Paskaljevića i premijerno prikazivanje njegovog filma „Medeni mesec” koji je osvojio nagradu publike. Na projekcijama svih Paskaljevićevih filmova bilo je dupke puno, sedelo se po stepeništu i stajalo u dvorani, a s obzirom na to da je cena ulaznice bila sedam evra, jasno je kao dan da je Solunski festival na Paskaljevićevim filmovima izvršno i zaradio. Međutim, ono što se pokazalo kao najvažnije jeste činjenica da su svi njegovi filmovi izdržali proveru vremena i pokazali se kao sveži i veoma prijemčivi i publici jedne sasvim nove, moderne generacije.

Među filmskim biserima na 50. Solunskom festivalu našli su se i srpski amaterski, alternativni i avangardni filmovi rađeni u periodu od šezdesetih do sredine osamdesetih godina prošlog veka, u okrilju Akademskog filmskog centra Doma kulture Studentski grad (autori Miodrag Milošević, Zoran Saveski i organizator Milan Milosavljević, bili su gosti Soluna). Publika

programa „Neistražena Srbija: Avangarda kino klubova” mogla je da vidi dela: Vojislava Kokana Rakonjca, Dragoslava Lazića, Save Trifkovića, Tomislava Gotovca, Vjekoslava Nakića, Milenka Jovanovića, Nikole Đurića, Miodraga Miloševića, Radoslava Vladića, Zorana Saveskog, Slobodana Mičića, Bojana Jovanovića, Miroslava-Bate Petrovića i Julijane Terek. U okviru Eksperimentalnog foruma i programa „Zaljubljeni–zaludeni”, viđena su i dela Ljubomira Šimunića nastala sedamdesetih godina.

Posebno je zanimljivo što za veoma sadržajan, ozbiljno, stručno i kvalitetno pripremljen nastup srpskih filmova na ovako važnom i velikom festivalu kakav je solunski, treba da zahvalimo Grcima (Dimitrisu Kerkinosu i Vasiliju Burikasu).

Iz teksta Dubravke Lakić, Politiku

Priznanje Ivanu Ivanjiju

Poštovani gospodine Ivanji,

Čestitamo Vam na priznanju koje ste zaslužili i dostavljamo Vam osnovne podatke o Nagradi grada Zrenjanina.

Nagrada grada Zrenjanina priznanje je koje se svake godine dodeljuje uoči novogodišnjih praznika, a na osnovu odgovarajuće Odluke opštine, odnosno Grada Zrenjanina. U prilogu Vam dostavljamo Obaveštenje o dodeli Nagrade grada, koje je prethodilo odluci o dobitnicima.

Predlog da Vi budete kandidat za dodelu Nagrade grada za 2009. godinu, a praktično, za Vaše životno delo i doprinos afirmaciji grada u kom ste rođeni, zajednički su podneli predsednik Skupštine grada Zrenjanina Aleksandar Marton, njegov zamenik Predrag Jeremić i novinar i publicista iz Zrenjanina Miodrag Grubački. Komisija je predlog prihvatila jednoglasno. Takođe u prilogu dostavljamo Vam i tekst gorepomenutog predloga da upravo Vama pripadne ova nagrada.

Među trinaest prispelih predloga, Komisija je odlučila da, osim Vama, Nagradu grada Zrenjanina za 2009. godinu dodeli i gospodinu Momiru Rniću, zaslužnom sportisti Srbije, nekadašnjem kapitenu rukometne reprezentacije Jugoslavije, a danas treneru i aktivnom sportskom radniku iz Zrenjanina.

Iako je zaista teško porediti dobitnike Nagrade grada Zrenjanina, jer se radi o dometima u različitim oblastima života i rada, možemo Vas obavestiti da su prethodnih godina dobitnici, između ostalih, bili i književnici Pavle Ugrinov i Vojislav Zorić, kao i pozorišni scenograf i kostimograf Miodrag Tabački, koji su svi potekli iz ove sredine.

Tokom svečanosti na kojoj će Vam biti dodeljena Nagrada grada Zrenjanina, biće dodeljena i priznanja mladim talentima iz Zrenjanina koji su se, u 2009. godini, istakli u oblasti umetnosti i sporta. Predviđen je i kraći umetnički program, u kom će učestvovati neki od nagrađenih mladih talenata i muzičari iz našeg grada.

Vama i gospodinu Rniću Nagradu će dodeliti predsednik Skupštine grada Zrenjanina Aleksandar Marton.

U skladu s dosadašnjom tradicijom, naša je želja da se, u ime nagrađenih, obratite skupu kraćom besedom, u trajanju do 5 min. Nadamo se da ćete prihvatiti ovaj naš poziv i očekujemo Vas u sredu, 23. decembra, u 11 časova, u Baroknoj sali Gradske kuće u Zrenjaninu.

S poštovanjem, *Mr Olivera Ristić Kostić*
šef kabineta predsednika Skupštine grada Zrenjanina
Ivan Ivanji je prisustvovao svečanosti u Zrenjaninu gde mu je predata nagrada.

Stogodišnjica Oskara Daviča

Godina 2009, stogodišnjica je od rođenja i dvadesetogodišnjica od smrti Oskara Daviča. Počastvovana sam što imam priliku da radim na pripremi i zadnjoj redakтури knjige Ostoje Kisića o Daviču, izuzetnog poznavaoča Davičovog dela, koju potpisujem kao priređivač.
Tatjana Cvejin

Interes za Davičovu poeziju kao poeziju revolucionarnih inovacija je ogroman. Kada u ovoj svečanoj prilici saberemo sva pisanja i odgovore povodom pesničkog delovanja Oskara Daviča, i pitamo se šta je fenomen njegovog pesničkog nastupa u celini, onda bi se dalo odgovoriti da je to rad na autobiografiji poezije cele nacije. Nije se bez razloga tvrdilo da je ova poezija tragična. Ne u svome korenu, u svakoj od nekoliko hiljada ideja (naprotiv – u njegovoj poeziji pobeda čoveka je isto tako mnogobrojna), već u samoj toj grandioznosti, tom preletu od detinjih asocijacija, do spekulativnih ponora o smrti, od prve svesti o čoveku kao socijalnom biću, do klasne borbe, do rigoroznih kritika današnjice i vizija aktivnog komunista, od mnogobrojnih reminiscencija na poredak u srpskoj poeziji do izraza vlastitih lirskih sumnji, od opisa arhaičnih seoskih naprava, pluga i sekire, do sasvim preciznog ovladavanja jezikom tehnološke ere, od rasipništva do štednje reči, i od knjige do knjige uvek neponovljiv i po sebi i po drugima. Mi smo svi svedoci kako se buši stena egzistencije da bi se ispitala svaka njena žila, kako se stena obrušava na čoveka i kako joj on decenijama odoleva.

Ostoja Kisić

JOŠ JEDAN GRAD

Na dva okrajka vekne duge od Slavije do Kalemegdana bacila su se istovremeno dva prosjaka kapetana.

I dok dlanom o dlan, sudarili su se sekutićima, pogledali su se i brzim nožićima,

izišli jedan drugom na potiljak
- jedan kapetan, drugi prosjak.

Nisu stali. Skupili su mrvice puta u šaku.
Nisu zadržali, a jedan drugom nestali su u mraku.

Tek kad je došlo krajnje vreme,
stigli su do reka namenjenih istoriji.

One su tekle dalje.
Ali brzog su prestigli sporiji.

Požare koje su ukresale njihove mrve, bez traga
Razvejao je nestanak težak. To je i na mene ljaga.

Oskar Davičo

Krinka Vidaković Petrov

Neprolaznost djela Kalmija Baruha

U jevrejskom kontekstu, sefardska usmena poezija je autentični izraz jevrejske narodne kulture razvijane u izgnanstvu, na specifičnim kulturnim prostorima na kojima je dolazilo do prožimanja različitih uticaja – jevrejskih, španskih i balkanskih – kada je reč o našoj sredini.

Kalmi Baruh ga je izučavao u vreme kada je to bila živa tradicija. Materijali koje je on prikupio i istražio su utoliko vredniji što su u Holokaustu nestali i ljudi i rukopisi i mnoge jevrejske zajednice.

Ovo je za "Glas Srpske" rekla naučni savjetnik u Institutu za književnost i umetnost u Beogradu Krinka Vidaković-Petrov, jedan od priređivača izabranih djela Kalmija Baruha *Selected Works on Sephardic and Other Jewish Topics*, čije je drugo [i prošireno (za *El judeo-español de Bosnia iz Revista de filología española*, Madrid 1930.)] izdanje nedavno promovisano u Banjoj Luci. [U promociji 15. oktobra su aktivno učestvovali predsjednik Republike i Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske Prof. Rajko Kuzmanović, predstavnik Republike u Izraelu Arie Livne, Prof. Rafael Israeli sa Trumanovog Instituta Hebrejskog Univerziteta, Dr. Hezy Mutzafi sa Univerziteta Tel Aviv, Aleksandar Nikolić drugi ko-urednik knjige i kantautor Svetlana Spajić]. Baruh je bio pionir jugoslovenske sefardistike i hispanistike. Stvarao je između dva rata, a stradao je u njemačkom koncentracionom logoru Bergen-Belzen, 1945. godine.

GLAS: U Sarajevu su 1952. i 1972. godine objavljena sabrana djela Kalmija Baruha. Koja je razlika između tih publikacija i ove najnovije?

VIDAKOVIĆ-PETROV: Josip Tabak, koji je priredio izdanje *Eseji i članci iz španske književnosti*, 1952. godine, svojim izborom je stavio akcenat na Baruhov rad u oblasti hispanistike, dok je Vojislav Maksimović izborom Baruhovih *Izabranih djela* iz 1972. godine, želeo da prikaže sve oblasti Baruhovog interesovanja, posvećujući jednaku pažnju priložima o španskoj književnosti i onima s jevrejskom tematikom. Knjiga Baruhovih izabranih radova objavljena u

Izraelu – prvo izdanje 2005, a drugo 2007. godine – obuhvata priloge o sefardskoj i jevrejskoj tematici – što je naglašeno i njenim naslovom – a obuhvata i neke, danas teško pristupačne priloge, koji nisu ušli u prethodne izbore. Ključni doprinos izraelskih izdanja Baruhovih radova je činjenica da su objavljeni u engleskom prevodu, što ih čini pristupačnim znatno širem krugu čitalaca i naučnika širom sveta.

GLAS: Koji je značaj djela Kalmija Baruha?

VIDAKOVIĆ-PETROV: Vrednost Baruhovog dela rasla je s vremenom, a njegov značaj širi se i u međunarodnim okvirima. Jedan deo njegovog rada zanimljiv je u istorijskom kontekstu, jer pruža uvid u stanje jugoslovenske jevrejske zajednice dvadesetih i tridesetih godina prošlog veka: ono je odraz izazova s kojima se ta zajednica suočavala u jednom presudnom istorijskom trenutku. S druge strane, njegov doprinos izučavanju sefardske kulture u Bosni bio je značajan tada, jer je sefardistika u svetu bila tek u povoju, a dobija na značaju danas, više od pola veka nakon Holokausta, u kojem je ta kultura nestala zajedno s ljudima koji su živeli vekovima na Balkanu. I na kraju, Baruh je rodonačelnik jugoslovenske hispanistike, kojoj je postavio čvrste temelje svojim istraživanjima i prevodima španske književnosti. Sefardi koji su živeli u jugoslovenskim zemljama, a među njima posebno Baruh, bili su ti koji su od početka 20. veka uvodili špansku kulturu i književnost u naše okruženje.

GLAS: Kakvi su bili dometi tadašnje nove sefardske književnosti i najznačajniji autori?

VIDAKOVIĆ-PETROV: Kalmi Baruh je komentarisao radove autora koji su pisali na jevrejsko-španskom jeziku, ukazujući na njihove vrline i mane. Abraham Kapon predstavlja model zasnovan na književnoj reči pisanoj na hebrejskom, koji najradije obrađuje teme vezane za jevrejsku prošlost. S druge strane, Laura Papo-Bohoreta je predstavnik modela zasnovanog na usmenoj folklornoj tradiciji i upotrebi govornog jezika, tematski usmerenog na sadašnjost i sefardsku svakodnevicu. Nova sefardska književnost suočila se s problemom jezika i književne tradicije, a njen razvoj na bosanskom tlu prekinut je Holokaustom. Danas je ona zanimljiva pre svega kao istorijska pojava, kao pokušaj stvaranja svojevrsnog analoga jevrejskoj književnosti na jidišu - čiji je najpoznatiji predstavnik Isak Baševič Singer. Međutim, najviše književne domete među piscima sefardskog porekla dostigli su oni koji su se uključili u tokove srpske književnosti: Haim Davičo, Moni de Buli, Isak Samokovlija, Žak Konfino, Oskar Davičo, David Albahari.

Bosna i Hercegovina je u periodu između dva rata postala centar jevrejsko-sefardske štampe. Glasila u kojima je Baruh intenzivno sarađivao bili su "Jevrejski život", a potom "Jevrejski glas", nedeljnik koji je izlazio u Sarajevu od 1928. do aprila 1941. godine. Ovi listovi izlazili su na srpsko-hrvatskom jeziku, imali su priloge na jevrejsko-španskom, a donosili su i prevode s drugih jevrejskih jezika kao što su jidiš i hebrejski - kazala je Krinka Vidaković-Petrov.

(Za Glas Srpske razgovor vodio Dejan Vujanić)

In memoriam

U BEOGRADU JE U 97. GODINI PREMINUO
OSKAR DANON
UMJETNIK SVJETSKOG GLASA,

Dirigent koji je znao ispričati glazbu

U Beogradu je, u 97. godini, preminuo dirigent i skladatelj Oskar Danon. Vijest je s tugom primljena među njegovim brojnim prijateljima i suradnicima, svih generacija, jer je Oskar Danon – iako posljednje desetljeće nije dirigirao – ostao do posljednjih dana u kontaktu s glazbom. I glazbenicima...

Tijekom zime u Beogradu, a toplijih mjeseci u Baški na otoku Krku, gdje je obitavao posljednjih dvadesetak godina, obilazili su ga ne samo pjevači i umjetnici svih profesija, već i mladi dirigenti, na koje je prenosio svoju ljubav i strast prema glazbi. A on sam odlazio je redovito na koncerte i kazališne predstave. Na poziv prijatelja i dirigenta Vladimira Kranjčevića, godinama je bio redoviti gost Baroknih večeri u Varaždinu, a sve do ove jeseni i uvaženi gost Rachlinova festivala u Dubrovniku, Bejahada u Opatiji, dirigentskog natjecanja »Lovro Matačić« u Zagrebu... Pozne godine nisu smanjile njegovo zanimanje za glazbu, koja je bila njegov izbor i profesija, do kraja života.

A taj burni život obilježio je ne samo beogradsku sredinu, već i ljubljansku i zagrebačku. Zanimljivo je da je u svom rodnom Sarajevu, koje je bilo na prvom mjestu u njegovom srcu, najmanje radio. Ali to što je napravio – odjeknulo je iznimnošću, tako da je jedini dirigent koji je dobio Zlatni lovor vijenac sarajevskog MESS-a, za izvedbu jedne opere... Bilo je to u vrijeme kad su ga njegove dirigentske obaveze vodile diljem svijeta, kada je za sobom već imao iskustvo višegodišnjeg gosta-dirigenta bečke državne Opere, ali i opernih kuća ili orkestara u Bugarskoj, Rumunjskoj, Turskoj, Čehoslovačkoj, Švicarskoj, Njemačkoj, Francuskoj, Nizozemskoj, Italiji, Velikoj Britaniji, SAD-u, Japanu i SSSR-u.

No, uvijek je govorio kako svoj umjetnički život i razvoj duguje u prvom redu Pragu, gdje je diplomirao na praškom konzervatoriju, ali i prvi put čuo zvuk simfonijskog orkestra. Dok je kao student, s partituroom u rukama, opčaran zvukom Češke filharmonije slušao izvedbe velikih predratnih dirigenata, nije ni sanjao da će jednoga dana i sam stati pred taj orkestar i štoviše – na otvorenju Praškog proljeća 1987. – dirigirati Smetaninu poemu »Moja domovina«, što se daje samo odabranim dirigentima...

Nakon praške diplome 1938. godine, povratkom u Sarajevo, radio je sa zborovima i vodio Sarajevsku filharmoniju, koja je tih zadnjih mirnodopskih dana pred Drugi svjetski rat, bila poluamaterski orkestar, ali je pod njegovim vodstvom radila profesionalnom disciplinom i potpunom predanošću.

Sedamdesetih godina posvetio se više simfonijskoj glazbi, i to je bilo vrijeme rada sa Slovenskom filharmonijom gdje je kao šef dirigent ostvario niz trajnih snimki slovenskih autora. Uvijek je govorio kako je taj period bio napredak i za njega osobno, jer je upoznao mnoga vrijedna djela suvremene slovenske glazbe. Isto tako i tijekom vodstva zagrebačkih simfoničara: S Orkestrom Radio Zagreba ostvario je niz trajnih snimki svjetskih, ali i hrvatskih autora, s našim najvećim solistima. Upravo ovog tjedna, u izdanju Orfeja, objavljen je nosač zvuka s njegovim zagrebačkim snimkama (između ostalog) djela Bjelinskog, Zlatica, Cipre... A Oskar Danon je bio jedini dirigent svjetskoga glasa koji je na svojim koncertima diljem svijeta redovito izvodio i hrvatske autore – od Gotovca i Baranovića, preko Papandopula i Devčića do Milka Kelemena, za što je prije nekoliko godina dobio posebno priznanje Hrvatskog društva skladatelja, čiji je bio počasni član.

Ipak, u svojim se sjećanjima uvijek i ponovo najčešće vraćao operi Narodnog pozorišta u Beogradu i njenom ansamblu, gdje je kao dirigent i direktor Opere, prvi put dirigirao jedno cjelovito operno djelo: bila je 1946, a on je u polusrušenom teatru na Trgu, postavio prvu poslijeratnu izvedbu »Evgenija Onjegin«... Tijekom narednih dvadeset godina ostvario je mnoge svoje ideje i vodio Operu i balet onako kako je mislio da je najbolje za sve, ostvarujući umjetnički uspon i afirmaciju ovih ansambala u zemlji, ali i na čitavom nizu međunarodnih festivala: Edinbourgh, Wiesbaden, Firenza, Pariz, Beč, Atena, Lousanne, Haag, Kairo, Amsterdam...

Uz željezni repertoar, anali bilježe vrhunske izvedbe opernih predstava pod njegovim dirigentskim vodstvom (neke i u njegovoj režiji) – Menotti »Konzul«, Borodin »Knez Igor«, Massenet »Don Kihot«, Gounod »Faust«, Prokofjev »Ljubav za tri naranče« i »Kockar«, Čajkovski »Onjegin«, »Pikova dama«, »Mazepa«, Smetana »Prodana nevjesta«, Muskorgski »Boris Godunov«,

»Hovanščina«; zatim baleta Prokofjev »Romeo i Julia«, »Perica i Vuk«, Stravinskog »Orfej«, Bartok »Čudesni Mandarin«. Propagirao je domaće operno i baletno stvaralaštvo – Baranović »Licitarsko srce«, »Kineska priča«, Fribec Vibracije, Hercigonja »Gorski vijenac«, Rajičić »Simonida«, Gotovac »Ero s onoga svijeta«,

Konjević »Knez od Zete«, a kao simfonijski dirigent bio je posebno poznat kao interpret moderne muzike.

Na pločama za Deccu, snimio je cjelovite izvedbe opera »Knez Igor«, »Evgenij Onjegin«, »Ivan Susanjin«; za RCA Victor »Šišmiš«, za His Master's Voice i Supraphon djela Musorgskog, Rimskog Korsakova, Čajkovskog, Smetane, Dvoržaka, Kabalevskog, Hačaturjana, Prokofjeva, Hindemitha, Stravinskog, Enescoa, Ducasa, Francka i Gershwin.

Bio je prvi generalni sekretar Saveza kompozitora Jugoslavije, predsjednik Udruženja muzičkih umjetnika Srbije. U njegovom kompozitorskom opusu ističu se borbene pjesme, pisane za zbor i soliste.

Ali Oskar Danon nije bio samo muzičar. Bio je angažirani demokrat i nije se mirio s nacionalizmima ijedne vrste. Govorio je: »Uvijek sam bio protiv izjednačavanja vjere i nacionalnosti. Nikada u pravoslavcu nisam gledao Srbina, niti u katoliku Hrvata. U našoj kući u Sarajevu jedino se postavljalo pitanje jesi li demokrat ili fašist.«

Ovaj credo, u njega su, uz oca i majku, usadili srednjoškolski profesori u Sarajevu, a on ga je prenosio dalje... S grupom mladih intelektualaca, u sklopu Sarajevske filharmonije, formirao je 1939. godine umjetničku grupu Collegium artisticum, čijim su priredbama upozoravali na opasnost od nadolazećeg fašizma. Od prvih dana rata 1941. sudjeluje u NOB-u, povezujući razne odgovorne funkcije s kulturno umjetničkom aktivnošću.

Kao jedini živući »kolegiumovac«, ove je jeseni govorio Sarajlijama – posljednji put. Doduše, ne uživo, već snimkom, koja je učinjena 14. listopada u Baški na balkonu njegova stana...

Bio je to jedan od zadnjih toplih ovojesenskih dana, sjedio je u košulji živopisnih boja i s žarom se sjećao demokratskih htijenja koja su vodila njegovu generaciju. Govorio je izravno u kameru, bez zastajkivanja i ponavljanja, iz glave, bez papirića i podsjetnika... čemu sam se mogla samo diviti. A iz Sarajeva su – nakon otkrivanja spomen ploče »Collegiumu artisticumu« i projekcije njegova govora – stizale oduševljene čestitke: »Takvi nam ljudi trebaju! Koji će mladim generacijama govoriti što je demokracija! Budite nam zdravi maestro!«

Oskar Danon posljednji je put bio u Sarajevu u lipnju ove godine, kada je proglašem članom Akademije znanosti i umjetnosti BiH. S nostalgijom je šetao Bašćaršijom i gradskim parkom uz Miljacku gdje se igrao kao dječak i jedva čekao nedjeljna jutro, kojima je limena glazba svirala promenadne koncerte... Čindaratabum-bum, kako je zvao limenu glazbu, u njemu je već tada – davnih dvadesetih godina prošlog stoljeća – pobudila ono uzbuđenje i zanos koji su ga trajno vezali uz muziku...

A Bašku je volio od prvog susreta, kada je kao učenik pučke škole tamo ljetovao. Sudbina ga je kasnije i trajno vezala uz taj gradić – svakog joj se proljeća vraćao, zbog obiteljskih uspomena ali i njena mira te nenametljivih stanovnika, koji su uvijek »jednim okom« brinuli o njemu...

Napustio je Bašku 1. studenoga, uspravno, pješice, s nadom da će se vratiti na proljeće. Mještani će ga pamtiti s poštovanjem...

Svojim kolegama, orkestralnim glazbenicima ostat će u sjećanju kao dirigent koji je znao ispričati glazbu, pjevačima kao umjetnik nevjerojatne snage, koji je umio iz njih izvući maksimum... publici kao dirigent koji je uvijek težio uspostavljanju onog magičnog luka između scene i gledališta... Nama koji smo ga bliže poznavali ostavio je u amanet svoju vjeru u umjetnost i radost življenja. Zauvijek ću pamtiti njegov razoružavajući smijeh, vedrinu i optimizam.

Svjetlana Hribar, Novi list, prosinca, 2009.

Oproštaj sa starim i početak novog jevrejskog sanatorijuma

„Kada ćete nam ponovo doći“?, reči su koje dugo prate posetioca sanatorijuma „Majmonides Centar“. Dolaze od Elizabet Remenji, najstarije stanovnice doma za stare u bečkom 19. okrugu. Rodjena 1909. godine u Budimpešti u jednoj jevrejskoj porodici, sa svojim je mužem pedesetih godina prošlog veka prebegla u Austriju. Poslednjih godinu dana o gospodji Remenji, koja je tu upravo proslavila svoj stoti rođendan, brine osoblje „Majmonides Centra“.

Istorija „Majmonides Centra“ počinje 1970. godine, u ulici Bauernfeld, na mestu gde je nekada bila jevrejska škola. Na prvom spratu ove kuće, bila je posle rata smeštena Jevrejska opština Beča, da bi zatim prvi i drugi sprat bili pretvoreni u sobe za negu. Danas „Majmonides Centar“, osim glavne zgrade, ima još dva stacionara sa ukupno 145 pacijenata.

Ono što povezuje sve ove ljude, jeste da sami kod kuće više ne mogu ili ne žele da žive. „Cilj `Majmonides Centra` je da članove Jevrejske opštine neguje u duhu jevrejskog doma“, objašnjava primarius dr Hajnrih Šmid. „Majmonides Centar“ nudi svojim stanovnicima košer hranu, držanje Šabata i pristup sinagogi. Istorija i poreklo svakog pacijenta pojedinačno je poznata osoblju: „ne vodimo računa samo o osnovnim potrebama, da su naši pacijenti negovani, oprani i nahranjeni, već se na prvom mestu brinemo o njihovoj duši“, kaže Šmid, „upravo se potisnuta osećanja u starosti ponovo vraćaju“.

Povratak maternjem jeziku

Jidiš, ivrit, ruski, poljski, mađarski, češki i slovački su jezici na kojima se u sanatorijumu razgovara sa pacijentima. Maternji jezik stariji ljudi ne zaboravljaju, ali zato nemački, koji je kasnije u izbeglištvu i emigraciji naučen, ponekad ne ostaje u sećanju. Svi doktori koji su svakodnevno u kontaktu sa onima kojima je nega neophodna imaju diplomu iz oblasti gerijatrije i iskustvo sa starijim osobama. Kompletan broj zapo-

slenih u domu je 100, dve trećine pacijenata su jevrejskog porekla, dok je sa zaposlenima taj odnos obratan.

Narednih dana se stanovnici ovog doma preseljavaju u novi kvart, u kampus Jevrejske opštine Beč, pored sportskog centra „Hakoa“ i „Cvi Peres Hajes“ škole. Prilikom planiranja novog centra, cilj je bio na prvom mestu ne dati mu karakter bolnice: „sa privatnim nameštajem, slikama i muzikom želimo da se ukućani ovde osećaju kod kuće“ kaže Šmid o novom konceptu i dodaje: „njima je potrebno mesto gde su zaštićeni i na kome se razumeju sa ostalima“.

Četiri generacije zajedno

„Izgradnjom kampusa Jevrejske opštine Beč ispunjeno je nešto što u Evropskoj zajednici već dugo vreme postoji kao želja, a to je da mladi i stari budu zajedno“, kaže Šmid. „Upravo ovde imamo četiri generacije, jednu pored druge, na jednom mestu“.

Ida Labudović, „Die Presse“, iz Beča, decembar 2009.

Predstavljanje knjige Amosa Oza

U prepunom auditoriju Židovske općine u Palmotićevoj ulici nedavno je u Zagrebu predstavljena je knjiga Amosa Oza "Priča o ljubavi i tmuni". Promociju je organiziralo Kulturno društvo Miroslav Šalom Freiburger, a njihov predsjednik, gospodin Živko Gruden, je otvorio ovaj izvanredni kulturni događaj.

Urednik Seid Serdarović predstavio je knjigu za koju postoji veliki interes, tako da se priprema drugo izdanje, na čiju će promociju možda doći i Amos Oz.

Izvršna prevoditeljica Andrea Weiss Sadeh je skromno ispričala samo nekoliko svojih impresija o knjizi koju je majstorski prevela, i koju još uvijek ponovno isčitava i doživljava.

Izabrani ulomci, koje je odlično interpretirala gospođa Vlatka Bjegović, mogli su dočarati samo dio ovog najboljeg i najopsežnijeg (700 stranica) dela svjetski poznatog pisca Amosa Oza, koji je bio nominiran i za Nobelovu nagradu.

CENDO

NEKAD I SAD

Književnost, umetnost - život

Godina 1, Broj 1/2010

Redakcija: Ana Šomlo, Ela Krstić, Ivan Ninić

Adresa: Shlomo Hamelech 6/21

42268 Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 61 14

e-mail: ninic@netvision.net.il

Godišnja pretplata za 6 brojeva je 150.00 NIS.

Za inostranstvo: 40 EUR za Evropu

i 70 US \$ za vanevropske zemlje.

Na ček treba naznačiti: *Ana Ninić*

Kwik Kopy Printing, Netanya